KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1956:28

SOU
1956:28 A

Justitiedepartementet

KUNGL. BIBL.
- 7 SEP 1956
STOCKHOLM

RÅDHUSRÄTTS SAMMANSÄTTNING I BROTTMÅL

BETÄNKANDE AVGIVET AV

STADSDOMSTOLSUTREDNINGEN

Stockholm 1956

Statens offentliga utredningar 1956

Kronologisk förteckning

1. Åldringsvård. Idun. 344 s. S.
2. Fiskhandeln i Sverige. Idun. 194 s. Jo.
3. Restaurering av Uppsala domkyrka. Victor Petterson. 170 s. E.
4. Statens stöd åt växtförädlingen m. m. Egnellska. 295 s. Jo.
5. Standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hæggström. 96 s. K.
6. Statsägda aktiebolag i Sverige. Av R. Tersman. Idun. 110 s. Fi.
7. Städernas donationsjord. Kihlström. 86 s. I.
8. Förenklad statsbidragsgivning. Idun. 109 s. Fi.
9. Frågan om fortsatt samarbete mellan staten och TGO i LKAB. Marcus. 48 s. Fi.
10. Investeringsverksamhet och sparande. Balansproblem på lång och kort sikt. Av L. Lindberger. Hæggström. 267 s. Fi
11. Atomenergien. Beckman. 117 s. H.
12. Bihang till kyrkohandboken. Idun. 100 s. E.
13. Konstbildning i Sverige. Kihlström. 443 s., 24 s. pl. E.
14. Tulltaxa. 1. Allmänna synpunkter. Hæggström. 210 s. Fi.
15. Tulltaxa. 2. Detaljmotivering. Hæggström. 849 s. Fi.
16. Tulltaxa. 3. Taxan. Hæggström. 179 s. Fi.
17. Fiskeområde. Idun. 106 s. Jo.
18. Seminarieorganisationen. 1. Idun. 237 s. E.
19. Kommunalförbund och indelningsändringar. Idun. 228 s. I.
20. Utredningen om kortare arbetstid. Kihlström. 277 s. S.
21. Utredningen om kortare arbetstid. Bilagor. Kihlström. 236 s. S.
22. Alternativt aftonsångsritual. Idun. 85 s. E.
23. Vissa ändringar i nöjesbeskattningen m. m. Beckmans 239 s. Fi.
24. Statsägda företag i utlandet. Idun. 351 s. Fi.
25. Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. Idun. 633 s. Ju.
26. Byggnadsminnen. Victor Petterson. 156 s. Ju.
27. Betänkande med förslag till sjukhuslag m. m. Kihlström. 227 s. I.
28. Rådhusrätts sammansättning i brottmål. Norstedt. 54 s. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1956: 28
Justitiedepartementet

RÅDHUSRÄTTS SAMMANSÄTTNING I BROTTMÅL

BETÄNKANDE AVGIVET AV

STADSDOMSTOLSUTREDNINGEN

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER
STOCKHOLM 1956

Innehåll

Skrivelse till chefen för justitiedepartementet 5
Författningsförslag 11
Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken 11
Förslag till ändring i följande författningar
lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig 14
strafflagen 15
lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff 16
lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom 17
lagen den 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. 19
lagen den 22 april 1949 med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål 20
militära rättegångslagen 22
sjölagen 23
sjömanslagen 24
lagen den 4 juni 1937 om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål 25

Motiv
Gällande regler 26
Ur förarbetena 26
Reformförslag efter processreformen 32
Utredningens förslag 37
Rättegångsbalken 37
Särskilda domförhetsregler 45
Ikraftträdande 52

Bilaga
Skrivelse till Kungl. Maj:t från Stockholms rådhusrätt 53

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Genom beslut den 30 december 1954 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst nio sakkunniga för att verkställa utredning rörande rådhusrätternas framtida ställning samt därmed sammanhängande spörsmål.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade Herr Statsrådet den 5 mars 1955 följande sakkunniga att verkställa utredningen, nämligen landshövdingen Thorwald Bergquist, ordförande, direktören Sven-Olof Dahlman, ledamoten av riksdagens andra kammare, häradshövdingen Nils G. Fröding, professorn Åke Hassler, överlantmätaren Valfrid Larsson, kanslirådet numera expeditionschefen Ivar Löfqvist, borgmästaren Carl Svennegård samt ledamoten av riksdagens andra kammare, överrevisorn E. Oskar Åkerström. Hovrättsrådet Ingmar Lidbeck, som den 17 mars utsetts till sekreterare åt de sakkunniga, förordnades den 29 december 1955 att tillika vara ledamot av utredningen.

De sakkunniga ha antagit namnet stadsdomstolsutredningen.

Den 6 juni 1955 tillkallade Herr Statsrådet rådmannen Birger Brandt och förste kanslisekreteraren Ebbe Magnander att såsom experter biträda utredningen.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna betänkande rörande rådhusrätts sammansättning i brottmål.

Enligt direktiven ha de sakkunniga i första hand att taga ställning till den organisation av rådhusrätterna, som ur rättsskipningens synpunkt framstår som den lämpligaste, och därvid beakta förhållandet mellan dessa domstolar och övriga allmänna underrätter. Särskilt frågan om rådhusrätternas sammansättning träder här i förgrunden. Till denna fråga hör spörsmålet om vidgat lekmannainflytande i rådhusrätt och formerna för lekmännens deltagande i rättsskipningen i stad. Direktiven anvisa de sakkunniga att i samband med utredningen av dessa spörsmål upptaga till övervägande även frågan om häradsrätts sammansättning och reglerna för häradsnämndens rösträtt. Utredningen har ock att taga ställning till vilka grunder som skola tillämpas, då det gäller att bestämma om stad skall utgöra egen domkrets eller ingå i en domsaga med större domsområde. Även frågan hur finansieringen av rådhusrätterna bör bestridas har utredningen att överväga. Bland övriga uppgifter som omfattas av utredningsuppdraget må här nämnas överflyttande av magistratens återstående uppgifter på

andra organ, frågan om kommunalborgmästarinstitutionens bibehållande samt huru överexekutorsgöromålen och vissa andra exekutionsärenden framdeles skola handläggas.

Hitintills har i huvudsak endast frågan om de allmänna underrätternas sammansättning varit föremål för närmare överväganden inom utredningen. Även ett flertal till denna fråga hörande spörsmål ha de sakkunniga ännu ej tagit ställning till. Utredningen har likväl sett sig föranlåten att redan i detta skede framlägga betänkande rörande rådhusrätts sammansättning i brottmål. Betänkandet innehåller i huvudsak förslag om avskaffande av den nuvarande juristkollegiala sammansättningen i rådhusrätt i vissa brottmål samt inrättande av en tvåmansnämnd som jämte den lagfarne domaren avgör dessa mål. Rörande de skäl som föranlett utbrytningen av detta förslag till särskild behandling få de sakkunniga anföra följande.

I rådhusrätt avgöras enligt gällande regler svårare brottmål av en lagfaren domare med nämnd om sju till nio nämndemän samt bagatellbrottmål av lagfaren domare ensam. Mellan dessa kategorier av mål finns en grupp brottmål, i vilka rådhusrätt sammansättes med ett kollegium av tre eller, undantagsvis, fyra lagfarna domare. Tredomarsammansättningen har icke sin grund i överväganden rörande den för dessa brottmål i och för sig lämpligaste sammansättningen. Den sammanhänger med att rådhusrätt sedan gammalt varit kollegialt inrättad. Med hänsyn till tredomarbrottmålens merendels enkla beskaffenhet är den juristkollegiala organisationen i dessa mål onödigt vidlyftig och dyrbar. En olägenhet är ock, att hithörande mål äro undandragna det värde lekmannadeltagandet tillför straffrättsskipningen. Vid övervägande av olika utvägar att komma till rätta med dessa brister har utredningen ansett sig icke kunna förorda vare sig vidgade befogenheter för ensamdomare eller någon mera väsentligt ökad användning av den nuvarande förhållandevis stora nämnden. Utredningen har i stället funnit, att inrättande av en mindre nämnd för tredomarbrottmålens vidkommande är den lösning som bör komma i fråga. I betänkandet har denna lösning närmare utförts och motiverats.

De organisatoriska bristerna hos tredomarsammansättningen i brottmål ha blivit mera kännbara efterhand som denna organisationsform på sina håll måst utbyggas för att möta en ökad måltillströmning. Till tredomarbrottmålen höra bl. a. mål om ansvar för trafikbrott. Med motorismens snabba tillväxt under de senaste åren ha trafikbrottmålen ökat starkt. Även i övrigt har tillströmningen av mål till domstolarna stigit. Särskilt är detta förhållandet i storstäderna. Följden har blivit att de största rådhusrätterna stundom varit tyngda av besvärande arbetsbalanser. Detta förhållande har länge varit uppmärksammat och även föranlett förslag till enklare och smidigare domförhetsregler. Sålunda föreslog Kungl. Maj:t i proposition till 1954 års riksdag vidgad behörighet för ensamdomare i rådhusrätt; för häradsrätternas del föreslogs ökad behörighet för tremansnämnd, vars kompetens för närvarande i det stora hela motsvarar ensamdomares i rådhusrätt. Propositionen vann i denna del ej riksdagens bifall. I det nu överlämnade

betänkandet finns en närmare redogörelse för detta lagstiftningsärende. Här skall blott erinras om riksdagens uttalande, att dess betänkligheter inför förslaget sammanhängde med att man för rådhusrätternas del ställdes inför alternativen ensamdomare eller juristkollegium. En reform av domförhetsreglerna för de mindre brottmålen skulle enligt riksdagens mening komma i ett annat läge, om man även i dessa mål satte lekmän vid sidan av juristdomaren.

I underdånig skrivelse den 12 maj 1956 har Stockholms rådhusrätt hemställt, att Kungl. Maj:t måtte upptaga behörighetsreglerna för rådhusrätt i brottmål till omprövning utan att avvakta resultatet i övrigt av utredningens förslag. Stockholms stads rätts- och polisdirektion har i skrivelse till Kungl. Maj:t den 23 maj 1956 uttalat sin anslutning till de synpunkter rådhusrätten framfört. Skrivelserna ha överlämnats till utredningen för yttrande och de förslag, vartill framställningarna kunde föranleda. I rådhusrättens skrivelse — som bifogas detta betänkande — framhålles, att rådhusrättens organisation för trafikbrottmål fördubblats sedan den 1 januari 1953 men att likväl endast en begränsad nedgång av balansen kunnat åstadkommas. Rådhusrätten förutskickar, att de vidtagna åtgärderna komma att visa sig otillräckliga för att åstadkomma fortsatt minskning av balansen. Vad beträffar övriga tredomarbrottmål anser rådhusrätten ytterligare förstärkning oundgänglig, för den händelse balansen skall kunna nedbringas. Även vid Göteborgs rådhusrätt har under senare år förekommit en betydande balans av tredomarbrottmål. Genom förstärkningar i organisationen — delvis av tillfällig art — har arbetsbalansen på sistone kunnat bemästras. För närvarande tilldelas vid denna rådhusrätt huvuddelen av tredomarbrottmålen fyra brottmålsavdelningar, vilka även handlägga nämndmål; trafikbrottmålen fördelas dessutom på två tvistemålsavdelningar. I skrivelse den 8 oktober 1955 till stadsfullmäktige i Göteborg har magistraten föreslagit genomgripande förändringar i organisationen innebärande bl. a. inrättande av fyra särskilda avdelningar enbart för tredomarbrottmål. Vidare föreslås, att — mot indragning av tre extra rådmansbefattningar, en magistratssekreterartjänst samt tre ordinarie och tre extra assessorsbefattningar — nya ordinarie rådmanstjänster inrättas till ett antal av åtta. Ärendet är för närvarande under behandling i de kommunala instanserna. I Malmö har magistraten den 9 juni i år förelagt drätselkammaren förslag till omorganisation av rådhusrätten och magistraten. Under en följd av år har vid denna rådhusrätt extra befattningshavare i betydande utsträckning måst användas för att avarbeta balanser i tredomarbrottmål. Magistraten begär nu inrättande av sju nya ordinarie domartjänster; av dessa äro fem — fyra rådmanstjänster och en assessorsbefattning — avsedda som förstärkning huvudsakligen för tredomarbrottmålens vidkommande.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen för arbetsläget inom stadsdomstolsutredningen ha de sakkunniga ännu framför sig ett omfattande utredningsarbete, som berör stora och invecklade frågor. Enligt direktiven skall detta arbete avse endast de mera principiella och allmänna frå-

gor, som knyta sig till rådhusrätternas framtida organisation. Efter det utredningens förslag blivit behandlade, komma åtskilliga detaljspörsmål att återstå. En avsevärd tid kan därför beräknas förflyta, innan de slutliga reformförslagen bli förverkligade. Det finns uppenbart ingen anledning antaga, att under denna tid anspråken på domstolarna komma att minskas. Snarare torde det nuvarande behovet av upprustning av rådhusrätterna komma att bli mer kännbart. Eftersläpningen av mål vid storstädernas rådhusrätter har från skilda håll och i olika sammanhang förts på tal. I skrivelse till stadsfullmäktige i Stockholm i februari i år hemställer sålunda Stockholmsavdelningen av Advokatsamfundet om snara åtgärder för en effektiv förbättring av rättsvården i huvudstaden. Avdelningen framhåller, att eftersläpningen av mål och ärenden vid rådhusrätten i ett utomordentligt stort antal fall är till stort men för den enskilde, många gånger en källa till verkligt lidande. Också utredningen vill understryka vikten av att rättsskipningen, särskilt straffrättsskipningen, fungerar snabbt och effektivt. De alltför långa väntetiderna i tredomarbrottmål vid de största rådhusrätterna inge allvarliga betänkligheter ur såväl process- som straffrättslig synpunkt. För vinnande av bättring härutinnan måste omedelbara åtgärder vidtagas. Ett fortsatt utbyggande av tredomarsystemet i brottmål bör emellertid med hänsyn till de förut påtalade bristerna i detta system såvitt möjligt undvikas. Utredningens förslag om inrättande av en mindre nämnd för tredomarbrottmålen medför uppenbarligen avsevärt ökade möjligheter att höja rådhusrätternas arbetskapacitet utan eftersättande av kravet på en god rättsskipning. Stockholms rådhusrätt är av samma mening i sin ovannämnda skrivelse. Utredningen har därför ansett sig böra framlägga förslag om en omedelbar reform på detta område, där bristerna i nuvarande organisation gjort sig särskilt kännbara.

Såsom framgår av det anförda är det förhållandena vid de största rådhusrätterna, som föranlett förslagets framläggande redan nu. Utredningen har övervägt huruvida reformen tills vidare borde begränsas till dessa domstolar. Vid de minsta rådhusrätterna kan det måhända uppkomma vissa organisatoriska svårigheter att inpassa reformen i den nuvarande kollegiala domstolstypen; utredningen åsyftar närmast svårigheter att rationellt utnyttja den nuvarande domarpersonalen. Det möter dock principiella betänkligheter att i en så central fråga som domförhetsreglerna göra skillnad mellan olika rådhusrätter. De olägenheter av antydd art som kunna uppstå vid de minsta rådhusrätterna torde uppvägas av fördelarna med en generell reform.

Det återstår, såsom ovan nämnts, för de sakkunniga att utreda och taga ställning till ett flertal andra spörsmål rörande de allmänna underrätternas sammansättning. Lösningen av dessa spörsmål kan väl komma att medföra justeringar i den nu föreslagna ordningen. Men utredningen utgår från att det fortsatta utredningsarbetet inte kommer att rubba grunderna för densamma. Utredningen har icke heller kunnat finna, att det skulle möta hin-

der för Kungl. Maj:t och riksdag att taga ställning till detta förslag utan att avvakta utredningens slutbetänkande.

Experterna i utredningen, herrar Brandt och Magnander, ansluta sig till utredningens förevarande förslag.

Stockholm den 31 augusti 1956.

Thorwald Bergquist

Sven-Olof Dahlman *Nils G. Fröding* *Åke Hassler*

Valfrid Larsson *Ingmar Lidbeck* *Ivar Löfqvist*

Carl Svennegård *E. Oskar Åkerström*

Förslag
till
Lag
om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 1 kap. 11 och 12 §§ samt 29 kap. 1, 3, 4 och 6 §§ rättegångsbalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
1 Kap.	
11 §.	
Rådhusrätt vare domför med tre lagfarna domare; ej må flera än fyra lagfarna domare sitta i rätten. I *mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver,* skall rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd; *finnes, sedan nämnd deltagit, målet ej vara av sådan beskaffenhet, vare rätten dock domför i den sammansättning nu sagts.*	Rådhusrätt vare *i tvistemål* domför med tre lagfarna domare; ej må flera än fyra lagfarna domare sitta i rätten. I *brottmål* skall rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd.
Vid måls — — — — — — — — —	— — — — — — — — —

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*

29 Kap.

1 §.

Yppas vid — — — — — — — — — — omröstning ske.

I *mål, vari nämnd deltager,* säge ordföranden först sin mening och inhämte därefter nämndens.

I *underrätt* säge ordföranden först sin mening och inhämte därefter nämndens.

Vid omröstning *bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock* i överrätt skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Vid omröstning i överrätt skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Envar angive — — — — — — — — — — sin mening.

3 §.

Yppas i *mål, vari nämnd deltager,* annan mening än ordförandens och äro *alla i nämnden* ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än sju, minst sju därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Yppas i *underrätt* annan mening än ordförandens och äro *nämndemännen* ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än sju, minst sju därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning *bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock* i överrätt gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida den misstänkte på grund av sin sinnesbeskaffenhet är fri från straff eller om villkorligt anstånd med straffets ådömande eller huruvida ungdomsfängelse, förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd skall ådömas, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

Vid omröstning i överrätt gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida den misstänkte på grund av sin sinnesbeskaffenhet är fri från straff eller om villkorligt anstånd med straffets ådömande eller huruvida ungdomsfängelse, förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd skall ådömas, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

Om omröstning — — — — — — — — — — 3 kap. 7 §.

(Nuvarande lydelse)

4 §.

Yppas vid omröstning *bland rådhusrätts lagfarna ledamöter eller* i överrätt flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, skola de röster, som äro ogynnsammast för den tilltalade, sammanläggas med de för honom därnäst minst förmånliga och, om det erfordras, sammanläggningen fortsättas efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; kan ej någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträtts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar.

6 §.

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. *Då i rådhusrätt nämnd har säte i rätten,* gälle även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. vad i 3 § första stycket i detta kapitel är stadgat.

(Föreslagen lydelse)

4 §.

Yppas vid omröstning i överrätt flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, skola de röster, som äro ogynnsammast för den tilltalade, sammanläggas med de för honom därnäst minst förmånliga och, om det erfordras, sammanläggningen fortsättas efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; kan ej någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträtts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar.

6 §.

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. *Med avseende å omröstning i rådhusrätt* gälle även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. vad i 3 § första stycket i detta kapitel är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958. Om rådhusrätts sammansättning i mål, vari huvudförhandling påbörjats före nämnda dag, gälle vad i äldre lag är stadgat.

†2—561110

Förslag
till
Lag

om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 862) med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig

Härigenom förordnas, *dels* att 3 § lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig[1] skall upphöra att gälla, *dels ock* att 4 och 5 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
4 §.	
Vid underrätt böra i fall, som avses i 3 §, för tjänstgöring i nämnden företrädesvis anlitas nämndemän med insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom.	*Förekommer i mål mot underårig anledning att döma till frihetsstraff eller förvaring eller att meddela villkorligt anstånd med straffs ådömande eller att överlämna åt barnavårdsnämnd eller skolstyrelse att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppfostran, böra vid underrätt* för tjänstgöring i nämnden företrädesvis anlitas nämndemän med insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom.
5 §.	
Saknar i fall, varom i *3* § förmäles, den underårige försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke på grund av sakens beskaffenhet eller eljest finnes uppenbart, att försvarare ej erfordras.	Saknar i fall, varom i *4* § förmäles, den underårige försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke på grund av sakens beskaffenhet eller eljest finnes uppenbart, att försvarare ej erfordras.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

[1] Senaste lydelse av 3 § se SFS 1952: 791.

Förslag
till
Lag
om ändring i strafflagen

Härigenom förordnas, att 4 kap. 4 § strafflagen[1] skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
4 Kap.	
4 §.	
Förekommer till — — — — — — — — — — — av målen.	
Domstolen må ej förordna om förening av straff utan att den dömde erhållit tillfälle att yttra sig. Begär den dömde att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Angående domstolens sammansättning vid sådant förhör så ock eljest vid avgörande av fråga om förening av straff gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Domstolens avgörande sker genom beslut. Beslutet skall, där ej annorlunda förordnas, lända till efterrättelse ändå att talan däremot föres. Utan avbidan på beslut om förening av straff må ettdera straffet verkställas.	Domstolen må ej förordna om förening av straff utan att den dömde erhållit tillfälle att yttra sig. Begär den dömde att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Angående domstolens sammansättning vid sådant förhör så ock eljest vid avgörande av fråga om förening av straff gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling *i brottmål*. Domstolens avgörande sker genom beslut. Beslutet skall, där ej annorlunda förordnas, lända till efterrättelse ändå att talan däremot föres. Utan avbidan på beslut om förening av straff må ettdera straffet verkställas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

[1] Senaste lydelse se SFS 1946:856.

Förslag
till
Lag
om ändring i lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff

Härigenom förordnas, att 16 § lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff[1] skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
16 §.	
I mål — — — — — — — — — — — — — genom beslut.	
Rätten vare domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Där det finnes lämpligt, bör dock *i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning, som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling;* häradsrätt vare domför med tre i nämnden.	Rätten vare domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Där det finnes lämpligt, bör dock *nämnd deltaga;* häradsrätt vare domför med tre i nämnden *och rådhusrätt med två.*
I övrigt — — — — — — — — — — — — — är stadgat.	

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

[1] Senaste lydelse se SFS 1946: 859.

Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom

Härigenom förordnas, att 9 och 18 §§ lagen om villkorlig dom[1] skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
9 §.	
Övervakning skall — — — — — — — — — — av övervakare.	
Har den — — — — — — — — — — allmän underrätt.	
Övervakare förordnas — — — — — — — — — — hans ställe.	
Angående övervakningsdomstols sammansättning vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Finnes ärendet ej lämpligen böra anstå till allmänt ting eller allmän rättegångsdag, vare rätten dock domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.	*Vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, vare rätten domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Där det finnes lämpligt, bör dock nämnd deltaga; häradsrätt vare domför med tre i nämnden och rådhusrätt med två.*
18 §.	
Ärende angående — — — — — — — — — — domen meddelats.	
I rättens — — — — — — — — — — förklaras förverkat.	
Om rättens sammansättning vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, gälle vad i *9 § sista stycket sägs; har ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd eller finnes anstånd böra förklaras förverkat, må dock ärendet ej prövas och avgöras vid häradsrätt utan*	Om rättens sammansättning vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, gälle vad i *rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Finnes ärendet ej lämpligen böra anstå till allmänt ting eller allmän rättegångsdag, vare rät-*

[1] Senaste lydelse se SFS 1946: 860.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
nämnd eller i rådhusrätt av allenast en lagfaren domare.	*ten dock domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare; vad nu sagts gälle ej för det fall att ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd eller att anstånd finnes böra förklaras förverkat.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

Förslag
till
Lag

om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Härigenom förordnas, att 6 § lagen den 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
6 §.	
Göres ansökan om ersättning annorledes än i mål, vari ansvarsfrågan handlägges, gälle om rättens sammansättning vid ansökans prövning och avgörande vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling; avser ansökan ersättning enligt 1 § och har rätten tidigare handlagt mål om ansvarsfrågan, skall *om rättens sammansättning tillämpas vad med avseende å den frågan är stadgat.* Rättens avgörande sker genom beslut.	Göres ansökan om ersättning annorledes än i mål, vari ansvarsfrågan handlägges, gälle om rättens sammansättning vid ansökans prövning och avgörande vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling *i brottmål;* avser ansökan ersättning enligt 1 § och har rätten tidigare handlagt mål om ansvarsfrågan, skall *rätten sammansättas såsom i det målet.* Rättens avgörande sker genom beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

Förslag
till
Lag
om ändring i lagen den 22 april 1949 (nr 164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål

Härigenom förordnas, att 2 och 4 §§ lagen den 22 april 1949 med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
2 §.	
I mål, — — — — — — — — — — — — beslut därom.	
Vid målets beredande må rätten, även då fråga är om allmänt åtal, höra part eller annan så ock meddela beslut i fråga om målets avvisande. För behandling av fråga som avses i första stycket må huvudförhandling utsättas; *angående rättens sammansättning* vid sådan förhandling eller vid huvudförhandling, som eljest utsättes ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling, *gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling.*	Vid målets beredande må rätten, även då fråga är om allmänt åtal, höra part eller annan så ock meddela beslut i fråga om målets avvisande. För behandling av fråga som avses i första stycket må huvudförhandling utsättas; vid sådan förhandling eller vid huvudförhandling, som eljest utsättes ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling, *skola tre eller fyra lagfarna ledamöter sitta i rätten.*
Om särskild — — — — — — — — — — om rättegångshinder.	
4 §.	
Angående rättens sammansättning vid huvudförhandling inför jury *gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling.* De till tjänstgöring i juryn utsedda skola genom rättens försorg skriftligen kallas till förhandlingen. Kallelsen skall innehålla såväl uppgift å den tid, inom vilken an-	Vid huvudförhandling inför jury *skola tre eller fyra lagfarna ledamöter sitta i rätten.* De till tjänstgöring i juryn utsedda skola genom rättens försorg skriftligen kallas till förhandlingen. Kallelsen skall innehålla såväl uppgift å den tid, inom vilken anmälan om laga förfall bör vara till rätten inkommen, som ock erinran

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
mälan om laga förfall bör vara till rätten inkommen, som ock erinran om påföljd för försummelse att hörsamma kallelsen.	om påföljd för försummelse att hörsamma kallelsen.

Visar juryman — — — — — — — — — — de utlottats.
Uteblir juryman — — — — — — — — — — finner skäligt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

†3—561110

Förslag
till
Lag
om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)

Härigenom förordnas, att 51 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
51 §.	
Avvisas ej — — — — — — — — — — — genom beslut.	
Vid avgörandet skall *häradsrätt städse vara domför med tre i nämnden samt rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling.*	Vid avgörandet skall *rätten städse vara domför, häradsrätt med tre i nämnden och rådhusrätt med två.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

Förslag
till
Lag
om ändring i sjölagen

Härigenom förordnas, att 314 § 2 mom. sjölagen[1] skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
314 §.	
1 mom. När sjöförklaring — — — — — — — av Konungen.	
2 mom. När vid rådstuvurätt till handläggning förekommer mål angående klander av dispasch, skola, utom *det antal av rättens lagfarna ledamöter, som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet för rådstuvurätts domförhet vid huvudförhandling,* tre i handel och sjöfart kunniga och erfarna män hava säte och stämma i rätten. Stadsfullmäktige i stad, vars rådstuvurätt enligt 326 § äger upptaga dylikt mål, skola före utgången av varje år utse dessa särskilda ledamöter att utöva befattningen under det följande året. För att i deras ställe, vid inträffat förfall, tjänstgöra skola tillika tre suppleanter utses; uppstår hinder jämväl för dem, äge rättens ordförande efter samråd med de lagfarna ledamöterna för varje särskilt fall tillkalla andra.	2 mom. När vid rådstuvurätt till handläggning förekommer mål angående klander av dispasch, skola, utom *tre eller fyra lagfarna ledamöter,* tre i handel och sjöfart kunniga och erfarna män hava säte och stämma i rätten. Stadsfullmäktige i stad, vars rådstuvurätt enligt 326 § äger upptaga dylikt mål, skola före utgången av varje år utse dessa särskilda ledamöter att utöva befattningen under det följande året. För att i deras ställe, vid inträffat förfall, tjänstgöra skola tillika tre suppleanter utses; uppstår hinder jämväl för dem, äge rättens ordförande efter samråd med de lagfarna ledamöterna för varje särskilt fall tillkalla andra.
De särskilda — — — — — — — — — motsvarande tillämpning.	
3 mom. Särskild ledamot — — — — — — förut deltagit.	

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

[1] Senaste lydelse se SFS 1946: 847.

Förslag
till
Lag
om ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530)

Härigenom förordnas, att 68 § sjömanslagen den 30 juni 1952 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
68 §.	
Är i fall, som i 67 § första stycket sägs, befälhavaren eller sjömannen missnöjd med mönstringsförrättarens beslut, äger han, om beslutet meddelats av mönstringsförrättare i stad, där rådhusrätt finnes, hos denna rådhusrätt begära prövning av beslutet. Har beslutet meddelats av mönstringsförrättare utom riket eller här i riket å ort, där rådhusrätt ej finnes, må sådan begäran göras hos rådhusrätten vid fartygets ankomst till första hamn, där rådhusrätt finnes och där fartyget väntas ligga minst två dagar. Begäran, som nu sagts, skall göras så snart ske kan och i god tid före fartygets avgång. Vid prövningen skall rådhusrätten *hava den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling.*	Är i fall, som i 67 § första stycket sägs, befälhavaren eller sjömannen missnöjd med mönstringsförrättarens beslut, äger han, om beslutet meddelats av mönstringsförrättare i stad, där rådhusrätt finnes, hos denna rådhusrätt begära prövning av beslutet. Har beslutet meddelats av mönstringsförrättare utom riket eller här i riket å ort, där rådhusrätt ej finnes, må sådan begäran göras hos rådhusrätten vid fartygets ankomst till första hamn, där rådhusrätt finnes och där fartyget väntas ligga minst två dagar. Begäran, som nu sagts, skall göras så snart ske kan och i god tid före fartygets avgång. Vid prövningen skall rådhusrätten *städse vara domför med två i nämnden.*
Då prövning — — — — — — — — — — — — — ej föras.	
Finner rätten — — — — — — — — — — — — vidare handläggning.	
Har prövning — — — — — — — — — — — — — stycket sägs.	

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

Förslag
till
Lag

om ändring i lagen den 4 juni 1937 (nr 306) om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål

Härigenom förordnas, att 2 § lagen den 4 juni 1937 om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål[1] skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
2 §.	
Vad i — — — — — — — — — — — — — — — av häradsrätt.	
Vid upptagande — — — — — — — — — — — — enligt 1 §.	
	Vid prövning av mönstringsförrättares beslut rörande ådömd disciplinbot skall häradsrätt städse vara domför med tre i nämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

[1] Senaste lydelse se SFS 1946: 849.

Gällande regler

Enligt RB 1: 11 gäller som allmän regel, att rådhusrätt i brottmål, liksom i tvistemål, skall bestå av ett kollegium av tre eller fyra lagfarna domare. Lagrummet innehåller emellertid betydelsefulla undantag från denna kollegialitetsprincip. Sålunda skall i svårare brottmål — mål om ansvar för brott varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver — rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd; i nämnden skola enligt 1: 12 sitta minst sju och högst nio, och sammansättningen i dessa mål är således densamma som den som i allmänhet förekommer i häradsrätt. Enligt 1: 11 andra stycket må rådhusrätt i vissa fall vara domför med endast en lagfaren domare. Detta är, liksom i häradsrätt, fallet vid handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället. Ensamdomare i rådhusrätt är vidare behörig att handlägga och avgöra brottmål, som röra allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och i fråga om vilka ej förekommer anledning att målsägande finnes. Beträffande dessa bagatellbrottmål är häradsrätt domför med tre i nämnden. Med de angivna undantagen från huvudregeln om kollegial sammansättning i brottmål kommer denna regel att omfatta dels sådana brottmål, i vilka fråga är om ansvar för brott med endera fängelse eller viss tids straffarbete under två år som straffmaximum, dels ock bötesbrottmål, i vilka kan föras talan om enskilt anspråk. Hithörande mål bruka benämnas tredomarbrottmål.

Med avseende å omröstningsreglerna i brottmål vid kollegial sammansättning gäller enligt RB 29: 3 andra stycket, att varje lagfaren ledamot har en röst och att vid lika röstetal utgången vanligen skall bestämmas efter vad som är lindrigast för den tilltalade. Då nämnd deltager i rådhusrätt, sker röstberäkningen enligt samma regler som i häradsrätt, 29: 3 första stycket. Nämnden har således kollektiv rösträtt. Vid meningsskiljaktighet mellan nämnden och ordföranden gäller nämndens mening, om minst sju i nämnden förena sig därom.

Ur förarbetena

Då rättegångsbalken antogs 1942, förblevo domförhetsreglerna i underrätt i det stora hela vid det gamla; den väsentligaste nyheten var att nämnd infördes i rådhusrätt i grövre brottmål. Den ändringen vidtogs ock att högsta antalet i nämnden tjänstgörande personer nedsattes från tolv till nio. Samtidigt uppgavs det tidigare kravet på att nämnden skulle vara enhällig för

att överrösta ordföranden. Att den gamla ordningen i så stor utsträckning bibehölls sammanhängde med den av statsmakterna redan 1931 intagna ståndpunkten att rättegångsreformen tills vidare borde i första hand begränsas till det processuella förfarandet. Ändringar i domstolsorganisationen borde i princip vidtagas endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolarna skulle bli i stånd att uppbära det nya processuella förfarandet.

Processkommissionen hade i sitt 1926 avlämnade betänkande angående rättegångsväsendets ombildning föreslagit vittgående reformer även i fråga om domstolsorganisationen. Som en brist hos rådhusrätterna påtalade processkommissionen, att anordningen med minst tre rättsbildade domare vore för stor och dyrbar, åtminstone för det stora flertalet av målen. Som en annan brist framhölls, att lekmäns deltagande i rättsskipningen i städerna vore i det stora hela okänd. Processkommissionen föreslog, att städernas rättsväsen skulle förstatligas och att sambandet mellan rättsskipning och förvaltning i stad skulle upphöra. En mera enhetlig domstolstyp för land och för stad skulle inrättas. Vid denna domstol, lagmansrätten, skulle brottmål avgöras av lagfaren domare med nämnd; i nämnden skulle sitta fem. Om lekmäns medverkan i brottmål anförde processkommissionen.

»I brottmålen är det vanligen prövningen och värderingen av bevisningen, som ställer de största kraven på domaren. Och bevisningen består mest av vittnesmål och annat sådant för lekmannen lätt uppfattbart material. För en sådan bevisprövning har lekmannen goda förutsättningar i sin kännedom om människor, deras åskådningar och levnadsvanor. Rättsprövningen är ofta mindre invecklad. Många gånger innefattar denna prövning frågor av sådan beskaffenhet, att de särskilt väl ägna sig för lekmännens bedömande. — — — Lekmännens livserfarenhet är ock av värde, då det gäller att inom de vida latituder, som de moderna strafflagarna uppställa, bestämma straffet i det individuella fallet. Slutligen måste också beaktas, att upprätthållandet av rättsskipningen, så snart den rör ett allvarligare brott, har en särskilt djupt ingripande betydelse för hela samhället. Lekmännens deltagande däri fattas därför som ett uttryck för folkets del i en viktig samhällsuppgift och som en garanti för dess fyllande.»

Processkommissionens förslag att minska antalet nämndemän till fem hade sin grund bl. a. i en önskan att även på denna väg stärka lekmannainflytandet i rättsskipningen. Den kollektiva rösträtten föreslogs dock bibehållen, men om fyra av nämndens fem ledamöter vore ense skulle deras mening gälla. Att antalet nämndemän icke sattes under fem motiverades bl. a. därmed, att man eljest skulle äventyra den önskvärda mångsidigheten inom nämnden och möjligheten att i rimlig utsträckning låta skilda orter inom domkretsen på samma gång vara företrädda i nämnden. Ej heller skulle det med ett litet antal nämndemän vara möjligt att upprätthålla grundsatsen, att nämndens mening borde vara ett uttryck för ett allmänt folkligt rättsmedvetande.

Från huvudregeln att lagmansrätt i brottmål skulle bestå av en domare och nämnd föreslog processkommissionen av praktiska skäl det undantaget att, i den mån Konungen förordnade därom, rätten i vissa mindre brottmål

från större stad eller annat område skulle utgöras av lagfaren domare ensam. Konungens förordnande skulle avse såväl vilka mindre brottmål som skulle få avgöras av ensamdomare som vid vilka domstolar ensamdomare i brottmål skulle finnas. I förstnämnda hänseende förutsatte processkommissionen, att anordningen aldrig skulle avse brott, som kunde förskylla strängare straff än fängelse i sex månader.

Processkommissionens förslag att införa nämnd i brottmål i de större städerna blev under remissbehandlingen föremål för en ganska enstämmig opposition. Särskilt framhölls, att nämndinstitutionen saknade rotfäste hos stadsbefolkningen. Den ansågs ock på många håll underlägsen en kollegialt sammansatt domstol. Lagrådet ansåg dock, att det skulle vara ett missgrepp om man vid genomförandet av rättegångsreformen icke läte sig angeläget vara att söka trygga och stärka den allmänna tilliten till straffrättsskipningen genom att låta förtroendemän ur lekmännens krets i än större utsträckning än ditintills taga del däri, särskilt vad anginge de grova brottmålen.

I *propositionen till 1931 års riksdag* angående huvudgrunderna för en rättegångsreform intogs, såsom tidigare nämnts, den ståndpunkten, att reformen i första hand borde gälla förfarandet och att de organisatoriska åtgärderna borde begränsas till sådana, som kunde anses stå i mera nödvändigt samband med förfarandet och vore ägnade att bereda erforderligt utrymme åt de nya förhandlingsprinciperna. I enlighet härmed ställdes frågan om statens övertagande av rättsskipningen i städerna på framtiden och någon anledning ansågs då ej föreligga att ändra rådhusrätternas sammansättning. Emellertid förordade propositionen, att i grova brottmål nämnd skulle taga säte i rådhusrätt vid sidan av de tre lagfarna domarna. Nämnden skulle bestå av åtta. Det i förhållande till processkommissionens förslag större antalet motiverades med hänvisning till vikten av att olika folkgrupper bleve företrädda inom nämnden så att dennas folkliga anknytning bleve så allsidig som möjligt. I propositionen utvecklade dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Gärde, sina synpunkter på frågan om nämnd i rådhusrätt sålunda.

»De fördelar, som ur rättsskipningens synpunkt äro förenade med lekmäns deltagande, äro i hög grad beroende av det intresse, varmed ett sådant deltagande omfattas, och styrkan av den tradition, som uppbär detsamma. I fall, där dessa förutsättningar saknas, kan det befaras, att svårigheter skulle möta att erhålla för uppdraget lämpliga personer, som tillika vore villiga att åtaga sig detsamma. Skulle lekmän medverka i alla vid rådhusrätten förekommande mål, komme ett sådant deltagande att särskilt i de större städerna för den enskilde bliva i hög grad betungande. Å andra sidan skulle lekmannadomaren, därest till förebyggande av denna olägenhet tjänstgöringen fördelades å ett större antal personer och envar sålunda komme att deltaga allenast vid ett fåtal sammanträden, helt visst känna sig främmande inför de mångskiftande spörsmål, som förekomma vid en stadsdomstol. De nu antydda synpunkterna synas leda till, att lekmännens deltagande tillsvidare endast bör omfatta en sådan mera enhetlig grupp av mål, som är ägnad att i högre grad tilldraga sig allmänhetens intresse och där deras medverkan jäm-

väl ur rättsskipningens synpunkt är särskilt önskvärd, nämligen de grövre brottmålen. De skäl, som jag tidigare framhållit i fråga om rättsskipningens folkliga anknytning, äga beträffande dessa mål sin fulla tillämpning. Rättsskipningen i de grövre brottmålen rör medborgarens mest oförytterliga rättigheter. I intet fall är det mera angeläget, att allmänheten genom sina målsmän tar del i dömandets ansvar och så erhåller förtroende till det sätt, varpå domstolen fullgör denna sin maktpåliggande och ömtåliga uppgift.»

Anledningen till att tre jurister skulle sitta i rådhusrätt även i nämndmål var att en sammansättning med en lagfaren domare och nämnd ansågs innebära ett av omständigheterna ej påkallat försvagande av det lagfarna elementet. Endast en enhällig nämnd skulle kunna fälla utslaget gentemot de lagfarna domarnas samstämmiga mening. Detta innebar en avvikelse från reglerna om häradsnämndens rösträtt. I häradsrätt, där antalet nämndemän likaledes skulle vara åtta, förordade propositionen, att nämndens röst skulle gälla mot ordförandens om sex nämndemän vore ense.

I propositionen gjorde departementschefen vissa uttalanden om rådhusrätts sammansättning vid ett eventuellt framtida förstatligande. Vid en sådan organisationsförändring skulle, framhölls det, större frihet vinnas i fråga om stadsdomstolarnas sammansättning. Härvid borde emellertid inte ifrågakomma att — såsom processkommissionen föreslagit — inrätta dessa domstolar såsom enmansdomstolar, som endast i brottmål skulle förstärkas med nämnd. En sådan domstol måste enligt departementschefens åsikt betecknas som alltför svag särskilt med hänsyn till de anspråk, som den fria bevisprövningen ställde å domstolen. Den vid ett fritt bevissystem ofta vanskliga och grannlaga sanningsprövningen borde icke bero av en mans omdöme utan dess resultat borde framgå ur en överläggning mellan flera, som självständigt och samtidigt gjorde sina iakttagelser. Om en sådan organisationsform ansåges böra ifrågakomma, borde i rättssäkerhetens intresse krav uppställas å medverkan av nämnd i alla mål liksom vid häradsrätten. Departementschefen tillade dock, att förutsättningarna för nämnds deltagande i rättegångsmål i allmänhet — särskilt i de större städerna — icke vore lika goda som på landsbygden.

I *riksdagen* stannade kamrarna i olika beslut med avseende å anordningen med nämnd i rådhusrätt i grova brottmål. Första kammaren biträdde särskilda utskottets avstyrkande utlåtande över propositionen i denna del. Utskottet hade särskilt framhållit, att nämnd i städerna saknade stöd av all tradition och därför kunde befaras icke komma att åtnjuta samma anseende och förtroende som nämnden på landsbygden. Rådhusrätt i sin dittillsvarande sammansättning hade på ett tillfredsställande sätt fyllt sin uppgift och omfattades i stort sett av allmänhetens förtroende. I en inom utskottet avgiven reservation förordades dock, att i rådhusrätt nämnd borde deltaga i handläggningen av brottmål med undantag av ringare sådana. I reservationen ifrågasattes tillika, huruvida icke i rådhusrätt nämnden borde ersätta de båda rättsbildade bisittarna så att rådhusrätt i brottmål finge en sammansättning motsvarande häradsrättens. Denna reservation antogs av andra kammaren.

Även i fråga om antalet nämndemän i häradsrätt och omröstningsreglerna där kommo riksdagens kamrar till olika beslut. Första kammaren biträdde också här utskottets hemställan att nämndens rösträtt borde bibehållas oförändrad och att sju nämndemän skulle utgöra domfört antal. Andra kammaren anslöt sig till en reservation inom utskottet som förordade propositionens omröstningsregler. Beträffande domförheten borde enligt denna reservation nämnden vara domför även med sju nämndemän; vare sig sju eller åtta nämndemän närvore vid målets avgörande, borde, om sex nämndemän enades om en mening, denna gälla.

Under det fortsatta arbetet på rättegångsreformen anslöt sig *processlagberedningen* i huvudsak till den i 1931 års proposition intagna ståndpunkten i fråga om såväl lekmäns medverkan i rådhusrätt som formerna för denna medverkan. Beredningen underströk den betydelse lekmännens medverkan i brottmål hade med hänsyn såväl till lekmännens särskilda erfarenheter i frågor av vikt för straffrättsskipningen som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning. Processlagberedningen föreslog den nuvarande regeln enligt vilken nämnds medverkan är begränsad till brott med minst två års straffarbete som högsta straff. Om denna gräns anförde beredningen.

»Deltagande av nämnd i alla förekommande brottmål skulle särskilt för de större städerna icke vara genomförbart; mot den av beredningen föreslagna grupperingen kan måhända riktas den anmärkningen, att den leder till nämnds medverkan i ett alltför stort antal fall och att härigenom rättsskipningen i dessa mål onödigt tynges. Under nämnds medverkan faller sålunda enligt förslaget även åtal för stöld enligt 20 kap. 1 § strafflagen. Därest å andra sidan nämnds medverkan skulle begränsas till de grövsta brotten, komme i ett flertal rådhusrätter nämnden att endast i mycket ringa omfattning tagas i anspråk, och det kan befaras, att den komme att sakna den förtrogenhet med rättsskipningen, som i fråga om häradsnämnden ansetts vara av stor betydelse. Även vid behandlingen av medelsvåra brott kunna förekomma frågor, där nämndens medverkan är av särskilt värde, såsom vid bedömande av frågor rörande tillräknelighet, villkorlig dom eller användningen av tvångsuppfostran, ungdomsfängelse eller förvaring. Den av beredningen föreslagna regeln leder väl till att nämnd kan komma att deltaga även i enklare mål; tydligt är emellertid, att nämndens medverkan icke kan göras beroende av prövningens beskaffenhet i varje särskilt fall. Detta torde dock icke behöva medföra några egentliga olägenheter. Ej heller synes farhågan, att för nämndemansuppdraget ej skulle kunna förvärvas tillräckligt antal lämpliga personer, vara berättigad.»

I fråga om det domföra antalet nämndemän föreslog processlagberedningen den sedermera lagfästa ordningen med sju till nio nämndemän. Det högre antalet motiverades med att rätten ej till följd av en eller annan nämndemans förfall under pågående handläggning skulle förlora sin domförhet. Liksom i 1931 års proposition föreslogs, att även i nämndmål tre eller fyra lagfarna domare skulle sitta i rätten. Nämndens mening skulle gälla, om alla i nämnden vore ense, eller ock minst sju biträdde samma mening som yttrats av någon av de lagfarna ledamöterna.

Inom lagrådet lämnades processlagberedningens förslag om nämnd i rådhusrätt utan erinran av två ledamöter. De båda andra ledamöterna förordade en något annan lösning. Enligt deras mening borde för åstadkommande av likhet mellan stad och landsbygd rådhusrätt i nämndmål bestå av endast en lagfaren domare. I konsekvens härmed borde ej heller mindre grova brottmål handläggas av ett juristkollegium; för dessa mål syntes lämpligt, att rådhusrätt sammansattes med en lagfaren ledamot och tre nämndemän.

Propositionen till 1942 års riksdag med förslag till rättegångsbalk upptog processlagberedningens förslag om rådhusrätts sammansättning i grövre brottmål; i mål om ansvar för brott, varå kunde följa straffarbete i två år eller därutöver, skulle i rådhusrätt nämnd ha säte i rätten jämte tre eller fyra lagfarna domare. Om den avvikande lösning som förordats av två ledamöter i lagrådet anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman.

»Tydligt är att en utvidgning av nämndens medverkan i den omfattning, som förordats av två av lagrådets ledamöter, skulle erbjuda stora praktiska svårigheter, särskilt för de större rådhusrätternas del. Även om i dessa ledamöters yttrande får inläggas den innebörden, att medverkan av nämnd skulle ifrågakomma endast i mål angående brott, varå frihetsstraff kan följa, medför dock, såsom statistiken utvisar, förslaget en utökning till minst det dubbla av antalet mål, vari nämnd skall deltaga; den lättnad, som förslaget avser att bereda genom begränsning av nämndemännens antal i mål angående mindre grovt brott, torde icke uppväga de med anordningen förenade olägenheterna. För behovet av densamma ur straffrättsskipningens synpunkt ha ej heller anförts några särskilda skäl; den synes huvudsakligen ha föranletts av rent organisatoriska synpunkter. Jag anser mig alltså icke kunna biträda det framförda förslaget.»

I fråga om nämndens ställning till det lagfarna elementet i rådhusrätt föreslog propositionen den avvikelsen från processlagberedningens förslag att det alltid skulle krävas enhällighet inom nämnden för att dess mening skulle gälla.

I *riksdagen* gjordes ingen annan ändring i propositionen i denna del än att antalet lagfarna ledamöter i nämndmål nedsattes till en så att sammansättningen i dessa mål blev densamma som i häradsrätt; i samband därmed blev även nämndens rösträtt reglerad på enahanda sätt som i häradsrätt. Första särskilda utskottet hade ansett, att en organisation med ett juristkollegium jämte nämnd skulle vara ägnad att försvaga nämndens ställning och minska dess betydelse. I sitt av riksdagen godkända utlåtande yttrade första särskilda utskottet följande i fråga om nämnds medverkan i städernas straffrättsskipning.

»Utskottet hyser för sin del ingen tvekan om att lekmän böra medverka i straffrättsskipningen jämväl i stadsdomstolarna, och övervägande skäl tala för att detta sker i form av nämnd. Härvid kan väl den synpunkten, att lekmännen tillföra domstolen person- och ortskännedom, icke i fråga om stadsdomstolarna tillmätas samma betydelse som beträffande häradsrätterna. Däremot torde medverkan av nämnd vara av stort värde såväl beträffande bevisbedömningen, särskilt då denna

är grundad på fri bevisprövning, som vid strafflagstiftningens tillämpning i övrigt. Med särskild styrka framträder lekmännens betydelse, då det gäller att bestämma påföljden för brottet. Vid den ordinära straffmätningen kunna lekmannasynpunkterna utgöra en värdefull hjälp. Och i samma mån som samhällets reaktion mot brottsligheten anpassar sig efter brottslingens person och levnadsförhållanden och antar karaktären av skyddsåtgärder i stället för straff, blir värdet av lekmännens medverkan vid reaktionens fastställande betydligt ökat. Det kan i viss mån vara vanskligt att bedöma huru rekryteringen av nämnden kan komma att äga rum och det intresse, som de utsedda nämndemännen komma att ägna åt sin rättsskipningsuppgift. Emellertid torde i dessa hänseenden en gynnsam erfarenhet ha vunnits från de städer, i vilka nämnd redan nu deltager i rättsskipningen.»

Beträffande nämndens kompetensområde syntes det utskottet som om denna i varje fall tills vidare och innan närmare erfarenheter vunnits borde begränsas på sätt i propositionen förordats. Att utöver vad där skett inskränka området för nämndens deltagande skulle, framhöll utskottet vidare, leda till att nämnden icke komme att förvärva nödig erfarenhet. Å andra sidan kunde en utökning av nämndens medverkan utöver den i förslaget förordade komma att stöta på praktiska svårigheter i de största städerna.

Reformförslag efter processreformen

I riksdagsrevisorernas berättelse till *1950 års riksdag* gjordes vissa uttalanden rörande processreformens ekonomiska verkningar och i samband därmed pekades på skilda bestämmelser i rättegångsbalken, som skulle vara i behov av ändring. Beträffande domförhetsreglerna för underrätt framhölls, att medverkan av nämnd skulle kunna något inskränkas. Vad särskilt anginge nämnd i stad skulle enligt riksdagsrevisorernas mening en i någon mån ändrad gränsdragning mellan nämndmål och tredomarbrottmål utan tvivel vara ägnad att verksamt nedbringa domstolskostnaderna. Även en omvandling av tredomarbrottmål till endomarbrottmål kunde i vissa fall ifrågasättas. Vid samma års riksdag föranledde de processekonomiska spörsmålen motioner bl. a. i syfte att medelst vidgad tillämpning av åtalseftergift och strafföreläggande nedbringa antalet bagatellbrottmål vid domstolarna. På hemställan av första lagutskottet begärde riksdagen, att en utredning måtte tillsättas för att med beaktande av ditintills vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följdförfattningar. I sitt utlåtande hade utskottet berört de av riksdagsrevisorerna ifrågasatta ändringarna rörande stadsdomstolarnas sammansättning och därvid uttalat, att utskottet funne tveksamt om ändring borde göras i dessa domförhetsregler. I vart fall borde icke komma i fråga att lämna ensamdomare behörighet att ådöma frihetsstraff.

I skrivelse den 25 januari 1951 från *Stockholms stadskollegium* anhöll kollegiet, att Kungl. Maj:t ville låta företaga utredning rörande de spörsmål som berörts i en skrivelse från direktionen för Stockholms stads rättsvä-

sende. I sistnämnda skrivelse åberopades ett tjänstememorial av kanslichefen hos direktionen. I memorialet — som mera fullständigt finns återgivet i SOU 1953: 26 s. 43 f — framhölls, att en ändrad organisation för tredomarbrottmålen hade särskild betydelse för de största städerna. Antalet ledamöter vore för stort med hänsyn till målens merendels tämligen enkla natur. Om *en* domare tillades behörighet att döma i vissa av tredomarbrottmålen, skulle stadens kostnader för domstolsväsendet kunna nedbringas avsevärt. Även om det ur rättssäkerhetssynpunkt skulle visa sig påkallat att ett begränsat antal nämndemän borde medverka i avgörandet av ifrågavarande mål, skulle likväl betydande besparingar kunna göras. Härtill komme de fördelar i form av snabbare och smidigare handläggning som en dylik reform skulle innebära. I memorialet framhölls vidare som önskvärt, att användandet av den stora nämnden inskränktes. Härvidlag åberopades både ekonomiska skäl och angelägenheten av att nämndemännens tid och krafter icke toges i anspråk i mindre viktiga mål.

För verkställande av den av 1950 års riksdag begärda översynen av processordningen tillkallades 1951 särskilda sakkunniga, *1951 års rättegångskommitté*. Enligt direktiven skulle de sakkunniga överväga bl. a. möjligheterna att i rådhusrätt överflytta mindre brottmål från kollegial rätt till enmansdomstol, en reform som förutsattes få särskilt stor praktisk betydelse för de större stadsdomstolarna. Däremot borde frågan om nämnds medverkan i rådhusrätt icke i det sammanhanget upptagas till omprövning.

Sedan rättegångskommittén 1953 avgivit betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. och därvid upptagit bl. a. frågan om behandlingen av mindre brottmål vid underrätt, framlades på grundval av detta betänkande *proposition i ärendet till 1954 års riksdag*. I propositionen föreslogs behörigheten för rådhusrätt med en lagfaren domare vidgad på det sättet, att rådhusrätt med denna sammansättning skulle äga pröva mål om ansvar även för sådant brott, i vars straffsats inginge utom böter också svårare straff men som i det särskilda fallet ej förskyllde dylikt svårare straff. Domförheten skulle för varje mål bestämmas efter rättens förhandsprövning av det straff som kunde komma i fråga. Ensamdomare skulle tillika få behörighet att pröva enskilt anspråk i anledning av brottet. På motsvarande sätt föreslogs ökad kompetens för tremansnämnd i häradsrätt. Till närmare motivering av förslaget i dessa delar anförde chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, bl. a. följande.

Vid vissa domstolar hade uppkommit en avsevärd arbetsbalans, som haft till följd att en betydande försening uppstått i fråga om målens handläggning och avgörande. Främst gällde detta vissa av de större rådhusrätterna. För att avhjälpa detta mycket olyckliga förhållande vore olika utvägar tänkbara. Förslaget om vidgad behörighet för ensamdomare innebure en lösning enligt vilken rådhusrätterna med oförändrad personalorganisation kunde avgöra ett större antal mål än för närvarande.

En väg att nå en önskvärd utvidgning av ensamdomarens behörighet vore att jämka vissa straffbestämmelser på sådant sätt att de brott, som endast skulle medföra böter, i flera fall än för närvarande särskildes från brott, som borde kunna medföra strängare straff. Möjligheterna att åstadkomma sådana jämkningar torde

dock av flera skäl vara begränsade. Den eftersträvade utvidgningen finge i stället genomföras så att inom ensamdomarens behörighetsområde komme att falla även brott, för vilka kunde ådömas svårare straff än böter. Ensamdomarens behörighet borde dock i varje fall ej omfatta ådömande av frihetsstraff. Med hänsyn härtill kunde ensamdomaren ej givas behörighet i alla mål rörande brott, på vilka utom böter även svårare straff kunde följa. Ett särskiljande måste ske och att finna en lämplig form härför erbjöde vissa svårigheter.

I anslutning härtill framhöll departementschefen vidare.

Invändningar kunde ej resas mot att domstol, i vilken utom den lagfarne domaren deltoge lekmän, hade behörighet att ådöma frihetsstraff. En möjlighet att undgå de med särskiljande förenade svårigheterna vore därför att låta lekmän medverka även i de mindre brottmålen. Denna fråga syntes dock ej lämpligen kunna upptagas i det aktuella sammanhanget. En utvidgning av behörigheten för den nuvarande sjumannanämnden till de mål varom nu vore fråga kunde knappast vara ägnad att befordra den ökning av domstolens kapacitet, som utgjorde grunden till den ifrågasatta reformen. Och tillskapandet av en mindre nämnd aktualiserade hela frågan om rådhusrätternas organisation, en fråga som lämpligen borde upptagas i ett större sammanhang och närmast i anslutning till en utredning om rådhusrätternas förstatligande.

Efter att ha behandlat frågan om hur den förhandsprövning lämpligast borde ske som skulle vara bestämmande för rättens domförhet upptog departementschefen spörsmålet om ensamdomares behörighet att pröva enskilt anspråk och förordade i sådant hänseende, att behörigheten i denna del skulle avse enskilt anspråk utan begränsning; rättegångskommittén hade föreslagit begränsning av behörigheten till enskilt anspråk ej överstigande 500 kronor. Med avseende å bagatellbrottmålens handläggning i häradsrätt framhöll departementschefen, att en motsvarande reform som för rådhusrätternas del här finge antagas vara av vida mindre betydelse men att dock övervägande skäl talade för att en liknande anordning borde genomföras även för häradsrätternas vidkommande, därvid dock ensamdomare borde motsvaras av en lagfaren domare och tre nämndemän. Departementschefen framhöll avslutningsvis beträffande de föreslagna domförhetsreglerna.

Frågan om ett mål lämpligen borde handläggas av ett större eller mindre domstolsorgan berodde icke enbart av det straff som kunde antagas bli ådömt. Lämpligheten av rättens sammansättning vore också avhängig av sådana omständigheter som att i målet förekomme omfattande bevisvärdering eller att rättsfrågan vore invecklad och svårbedömbar. Också målets vidlyftighet kunde göra det mindre lämpligt att det prövades av ensamdomare. Dessa förhållanden växlade från fall till fall och det torde knappast låta sig göra att låta dem komma till uttryck i en lagregel. Den i propositionen förordade behörighetsregeln utgjorde icke hinder för domstolen att ha den mera kvalificerade sammansättningen. Denna möjlighet borde utnyttjas så snart omständigheter av nyss antydd art det påkallade. För iakttagandet av detta erfordrades viss förhandsprövning av rätten. Denna låge emellertid på ett helt annat plan än den förhandsprövning som toge sikte på det straff som kunde komma i fråga. De skäl som talade för att rådhusrätt skulle vara fullsutten, trots att rätten enligt lagen vore behörig med en domare, torde nämligen framgå av yttre omständigheter, såsom att förundersökningen varit mycket omfattande, att vittnesbevisning eller sakkunnigbevisning påkallades i mera betydande utsträckning eller att målet vore invecklat, t. ex. gällde ansvar för olaga

fiske på område med oklara äganderättsförhållanden. Även den omständigheten att målet i förväg väckt synnerlig uppmärksamhet kunde i vissa fall vara ett skäl att det företoges inför fullsutten rätt. Den förhandsprövning rätten sålunda hade att företaga vore jämförlig med den prövning som skedde, då i tvistemål fråga uppkomme om att medgiva huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen. Det vore lämpligt att i administrativ ordning meddelades en erinran om att domstolen borde beakta huruvida mål av den art, varom här vore fråga, med hänsyn till vidlyftighet eller svår beskaffenhet icke borde prövas av fullsutten rätt, ehuru ensamdomare respektive domare med tremansnämnd vore behörig därtill.

Förslaget om vidgad behörighet för ensamdomare i rådhusrätt och för tremansnämnd i häradsrätt vann icke riksdagens bifall. I sitt av riksdagen godkända utlåtande hade *första lagutskottet* anmärkt, att förslaget icke läte sig förena med principen att bevisprövning ej borde ankomma på en ensam domare, en princip, som finge anses som en av rättegångsbalkens grundsatser. Bland de tredomarbrottmål som skulle kunna komma att handläggas av ensamdomare funnes åtskilliga, vilkas bedömande typiskt sett vore förenad med vansklig bevisprövning. Utskottet anförde närmare härom.

»Det är uppenbart, att de påtalade konsekvenserna av den föreslagna domförhetsregeln icke låter sig förena med den angivna grundsatsen, att bevisprövning bör ankomma på flera domare. Det understrykes emellertid i propositionen, att den förordade behörighetsregeln icke utgör hinder för att domstolen har mer kvalificerad sammansättning, och det framhålles, att denna möjlighet bör utnyttjas så snart detta påkallas av särskilda förhållanden. Bland omständigheter, som sålunda gör en mera kvalificerad sammansättning av rätten lämplig, nämnes i propositionen, att i målet förekommer omfattande bevisvärdering, att rättsfrågan är invecklad och svårbedömbar eller att målet är vidlyftigt. Departementschefen uttalar sig även för att i administrativ ordning erinra domstolarna om att beakta, huruvida mål av här ifrågavarande art med hänsyn till sådana särskilda förhållanden icke bör prövas av fullsutten rätt, oaktat ensamdomare respektive domare med tremansnämnd är behörig att upptaga målet. Även om de omständigheter vinner beaktande som enligt departementschefen sålunda bör kvalificera ett mål för handläggning av fullsutten rätt, vill det emellertid för rådhusrätternas del synas som om enligt förslaget bevisprövning skulle i alltför stor utsträckning överföras å ensamdomare. Det förhållandet, att ett mål innehåller bevisprövning skall nämligen enligt propositionen medföra dess överförande till fullsutten rätt först då bevisvärderingen blir omfattande. Det använda uttryckssättet ger närmast vid handen, att endast då i målet höres ett större antal vittnen erfordras, att det upptages av tremansdomstol. Av de grundprinciper för bevisprövning, vilka kommit till uttryck i det återgivna departementschefsuttalandet från år 1931 bör emellertid för rådhusrätternas del följa, att ett mål skall handläggas av fullsutten rätt i alla de fall, då sanningsprövningen i målet kan sägas innefatta ett vägande mot varandra av sinsemellan stridiga utsagor. Utskottet vill understryka, att en reform av ifrågavarande slag icke får medföra, att dessa grundsatser frångås utan att mål med egentlig bevisprövning alltjämt kommer att i rådhusrätt handläggas av fullsutten rätt. För häradsrätternas del synes däremot hinder ej behöva möta mot att anförtro sådan egentlig bevisprövning åt domare med tremansnämnd, ehuru dock den av departementschefen angivna begränsningen alltid bör gälla, att mål med mera omfattande bevisvärdering upptages av domare med stor nämnd.

Enligt den mening varåt utskottet härmed givit uttryck skulle tillämpningen av den i lagtext fixerade domförhetsregeln komma att avsevärt inskränkas. Den bris-

tande överensstämmelsen mellan lagens ordalydelse och dess sålunda angivna, närmare innebörd kan leda till tveksamhet om vad som faktiskt gäller och det är att befara att domförhetsreglerna kommer att tillämpas högst olika i skilda domstolar. En sådan löslighet i regelsystemet medför även svårigheter att fastslå, när en ensamdomare överskridit sin kompetens i den utsträckning, att missbruket kan beivras. Allvarliga betänkligheter möter således mot att tillskapa en domförhetsregel som här föreslås och samtidigt genom allmänna uttalanden förklara, att denna ej är avsedd att tillämpas i den utsträckning den enligt sin avfattning äger.»

Utskottet konstaterade sammanfattningsvis, att det icke läte sig göra att på ett tillfredsställande sätt avgränsa de mål, som i och för sig lämpade sig för handläggning av ensamdomare. Beträffande häradsrätterna uttalade utskottet, att det delade uppfattningen i propositionen, att den rådande överensstämmelsen i behörighet mellan ensamdomare i rådhusrätt och tremansnämnd i häradsrätt borde bibehållas. Utskottet ville emellertid framhålla, att enligt det framlagda förslaget kunde de ojämförligt flesta brottmålen i häradsrätt komma att handläggas med tre i stället för med sju i nämnden. Detta komme att medföra, att det i stor utsträckning bleve omöjligt att i nämnden erhålla den person- och ortskännedom, som alltid betraktats som ett av häradsnämndens värdefullaste bidrag till rättsskipningen. Ytterligare tillade utskottet följande.

»De betänkligheter mot en reform av domförhetsreglerna som ovan anförts är i stort sett en följd av att man för rådhusrätternas del ställes inför alternativet ensamdomare eller juristkollegium. De spörsmål som här dryftats skulle komma i ett annat läge, om man även i de mindre brottmålen sätter lekmän vid sidan av den ensamme juristdomaren. Denna tanke är icke ny utan som framgår av det ovan citerade uttalandet i propositionen till 1931 års riksdag ansåg dåvarande departementschefen, att en minskning av det lagfarna elementet i rådhusrättsorganisationen förutsatte införande av lekmannanämnd. I nu förevarande proposition framhålles, att frågan om ökat lekmannainflytande i rådhusrätterna bör upptagas i ett större sammanhang, nämligen i anslutning till en utredning om förstatligande av dessa. Det är tydligt, att en utredning härom kommer att i hela dess vidd ta upp frågan om rådhusrätternas framtida organisation och i samband därmed även ompröva spörsmålet om lekmannainflytandet i städernas rättsskipning. Utskottet, som anser sig ha anledning anta, att en sådan utredning kommer att inom en snar framtid igångsättas, ser häri ytterligare ett skäl att ej f. n. genomföra en reform som i så hög grad berör organisationen av rådhusrätterna.»

Slutligen må erinras om den ovan å sid. 7 omnämnda skrivelsen den 12 maj 1956 från *Stockholms rådhusrätt,* vari hemställes, att Kungl. Maj:t måtte överväga att upptaga reglerna om rådhusrätts domförhet i brottmål till omprövning utan att avvakta resultatet i övrigt av stadsdomstolsutredningens arbete. Skrivelsen, som överlämnats till utredningen för yttrande och de förslag, vartill framställningen kan föranleda, finnes intagen som bilaga till detta betänkande.

Utredningens förslag

Rättegångsbalken

De nuvarande domförhetsreglerna för rådhusrätt ha kommit att bestämmas dels av historiskt betingade hänsyn och dels av överväganden rörande den i och för sig lämpligaste sammansättningsformen. Särskilt gäller detta domförhetsreglerna i brottmål. Den juristkollegiala sammansättningen har — framhålles det i direktiven — sin grund mindre i processuella överväganden än i det förhållandet att rådhusrätten framvuxit såsom stadens styrelse. Organisationen med nämnd i de svårare brottmålen åter har kommit att bestämmas av uppfattningen att lekmän principiellt böra deltaga i straffrättsskipningen. Vid rättegångsreformens genomförande förutsattes från lagstiftarens sida, att frågan om sammansättningsformerna skulle upptagas till förnyad prövning, sedan städernas domstolar befriats från magistratsbestyren och sedan närmare erfarenheter vunnits av nämnd i rådhusrätt. Det förutskickades härvid, att nämnd framdeles skulle komma till ökad användning i städernas rättsskipning.

Det är naturligt att en viss inkonsekvens kommit att vidlåda domförhetsregler, som framsprungit som en kompromiss mellan de ovannämnda synpunkterna. Ett juristkollegium kan utan tvivel vara lämpligt i vissa invecklade eller eljest svårbedömda mål. Men det kan ej påstås, att sådana mål äro särskilt vanliga bland tredomarbrottmålen. Oftare torde mål av denna beskaffenhet förekomma bland nämndmålen. Men för dessa mål har lagstiftningen ej berett möjlighet till kollegial behandling i första instans. Förslaget i 1942 års proposition att rådhusrätt i nämndmål skulle sammansättas med ett kollegium av lagfarna domare och nämnd godkändes ej av riksdagen bl. a. av det skälet att en sådan organisation skulle vara ägnad att försvaga nämndens ställning och minska dess betydelse. Då tredomarbrottmålen i allmänhet icke äro av beskaffenhet att kräva handläggning av tre juristdomare, framstår den nuvarande sammansättningen i dessa mål såsom en överorganisation. Den är onödigt dyrbar och innebär ett slöseri med kvalificerad arbetskraft. Olägenheterna härav ha framträtt tydligare efterhand som antalet tredomarbrottmål ökat i snabbare takt än andra brottmål. För att möta den ökade måltillströmningen ha organisatoriska förstärkningar måst vidtagas och detta har medfört en oförutsedd ökning av domarkåren. Mot denna utveckling möta ej endast samhällsekonomiska betänkligheter. Det föreligger viss risk för en kvalitativ försämring av domarkåren om antalet domartjänster ej kan hållas nere.

En annan brist i den nuvarande ordningen är att i städerna stora grupper av vanligen förekommande brottmål äro undandragna lekmännens medverkan. Denna brist är särskilt kännbar i mål, där det kan komma i fråga att döma till frihetsstraff. Utredningen anser icke nödigt att i detta sammanhang närmare utveckla skälen för lekmannadeltagande i rättsskipningen. Det må vara nog att framhålla, att värdet av sådant deltagande, särskilt i brottmå-

len, erkänts i nyare lagstiftning såväl i vårt land som i andra länder. Både för skuldfrågans avgörande och för bestämmande av påföljden ha lekmännen goda förutsättningar och en samverkan i dessa prövningsfrågor mellan den skolade yrkesdomaren och lekmän med allmän livserfarenhet är utan tvivel ägnad att befrämja en god straffrättsskipning. Att detta äger sin giltighet även för städerna har bestyrkts av snart tio års erfarenheter av nämnd i svårare brottmål. Vid processreformen ställde sig många tveksamma mot införande av nämnd i rådhusrätt. Numera lärer ingen förneka, att det var en god reform. Utredningen anser ock, att erfarenheterna motivera vidgat användande av nämnd i rådhusrätt.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslår utredningen, att den nuvarande tredomarsammansättningen i lindrigare brottmål avskaffas och att som grundform för domförhet i brottmål införes, att rådhusrätt — liksom häradsrätt — skall bestå av en lagfaren domare och nämnd. Detta innebär icke vare sig att nämnd skall medverka i alla brottmål eller att frågan om nämndens sammansättning bör vara enhetligt reglerad i de mål, i vilka nämnd skall deltaga. Det gäller att finna sammansättningsformer, som tillgodose på en gång rättssäkerhetskravet samt de organisatoriska och ekonomiska synpunkterna. Uppenbart kan avvägningen mellan de olika intressen som här kräva beaktande ej bli densamma beträffande alla brottmål.

Såsom första lagutskottet yttrade 1954 finns bland de nuvarande tredomarbrottmålen ett stort antal mål av så enkel beskaffenhet, att de väl lämpa sig för handläggning av ensamdomare. Utskottet konstaterade emellertid också, att det icke läte sig göra att på ett tillfredsställande sätt avgränsa de mål, som i och för sig lämpade sig för handläggning av ensamdomare. Utredningen är av samma mening. De svårigheter man här ställs inför sammanhänga med grundsatserna att ensamdomare ej bör få döma till frihetsstraff och att i brottmål bevisprövning i allmänhet ej bör bero av *en* domares omdöme. Dessa grundsatser böra alltjämt vara vägledande vid övervägande av domstolarnas sammansättning. Behovet av vidgad behörighet för ensamdomare blir för övrigt mindre kännbart, om för brottmålen i svårhetsgrad närmast över bagatellbrottmålen tillskapas en effektivare och billigare organisation än den nuvarande. I ett speciellt hänseende kunde det visserligen övervägas att öka området för ensamdomarkompetensen. Såsom framgår av redogörelsen för Kungl. Maj:ts förslag i ämnet 1954 förordade departementschefen, att ensamdomare i motsats till vad nu gäller skulle få pröva enskilt anspråk i anledning av brottet. Emellertid torde de praktiska verkningarna av en sådan reform bli ringa, om ensamdomarbehörigheten icke samtidigt utsträckes till även andra brott än de nuvarande. Dessa utgöras huvudsakligen av sådana ordningsförseelser, vid vilka det endast mera undantagsvis kan förekomma enskilt anspråk. Utredningen anser sig därför icke böra i detta sammanhang föreslå någon ändring i vad i RB 1: 11 andra stycket är stadgat om ensamdomares kompetens i brottmål.

Av flera skäl är det inte lämpligt att låta alla tredomarbrottmål avgöras med stor nämnd. För det stora flertalet mindre brottmål är, med hänsyn

till målens merendels enkla beskaffenhet, en så vidlyftig sammansättning omotiverad. Att regelmässigt använda stor nämnd i brottmål skulle innebära en misshushållning med nämnden, och det skulle säkerligen resultera i svårigheter att knyta dugande nämndemän till domstolarna. En sådan reform skulle ej heller vara ägnad att höja domstolarnas effektivitet. Även om antalet nämndemän i den stora nämnden sänkes — en tanke som utredningen avser att taga upp i ett senare skede av utredningsarbetet — innebär en sådan reform ingen lösning för de mindre brottmålens del. Under alla förhållanden bör en jämförelsevis stor krets av domare stå bakom rättens avgörande i allvarligare brottmål. Men i flertalet lindrigare brottmål kan utan åsidosättande av rättssäkerheten domstolen sammansättas med ett fåtal domare.

Den lösning som här anmäler sig är alltså att tilllskapa en mindre nämnd vid sidan av den stora. Denna tanke är inte ny. I 1954 års proposition med förslag till ökade befogenheter för ensamdomare berörde departementschefen frågan om inrättande av en mindre nämnd och förutskickade, att denna fråga lämpligen borde upptagas i anslutning till en utredning om rådhusrätternas förstatligande. I anslutning härtill framhöll departementschefen, att invändningar ej kunde resas mot att domstol, i vilken utom den lagfarne domaren deltoge lekmän, hade behörighet att ådöma frihetsstraff. Även första lagutskottet torde i sitt av riksdagen godkända utlåtande över 1954 års proposition ha varit inne på tanken om en mindre nämnd i rådhusrätt. I likhet med departementschefen förutsatte utskottet, att spörsmålet om lekmannainflytandet i städernas rättsskipning skulle omprövas vid en utredning om rådhusrätternas framtida organisation. Utskottets betänkligheter gentemot Kungl. Maj:ts förslag grundades i huvudsak på att bevisprövning, som innefattade ett vägande mot varandra av sinsemellan stridiga utsagor, ej borde ankomma på endast en domare. I anslutning härtill anförde emellertid utskottet, att hinder ej behövde möta mot att anförtro sådan egentlig bevisprövning åt domare med tremansnämnd; dock att mål med mera omfattande bevisvärdering alltid borde upptagas av domare med stor nämnd. Utredningen, som i huvudsak kan ansluta sig till dessa uttalanden, hyser den övertygelsen, att flertalet av de nuvarande tredomarbrottmålen — även sådana i vilka frihetsstraff kan komma i fråga — kan anförtros en domstol sammansatt med en lagfaren domare och ett fåtal nämndemän.

I fråga om nämndens sammansättning torde valet stå mellan två och tre nämndemän. Det behövs icke fler ledamöter för att åstadkomma det fria utbyte av och hänsynstagande till olika synpunkter varpå flerdomarsystemets företräden vila. För alternativet med tre nämndemän kan tala, att denna domstolsform förekommer i häradsrätt och där vunnit viss hävd. Tremansnämndens kompetens motsvarar i det stora hela ensamdomarens i rådhusrätt. Det kunde då synas mindre följdriktigt att sammansätta en nämnd i rådhusrätt, som skall ha större befogenheter än häradsrättens tremansnämnd, med ett mindre antal ledamöter. Utredningen — som enligt direktiven äger ingå även på frågan om häradsrättens sammansättning —

avser emellertid att senare föreslå att den mindre nämnden i häradsrätt får samma befogenheter som i rådhusrätt och att tremansnämndens nuvarande uppgifter anförtros ensamdomare. I valet mellan två och tre nämndemän har utredningen ansett, att några avgörande principiella skäl icke kunna anföras för det större antalet. Med en tvåmansnämnd kommer, om skiljaktiga meningar föreligga och dessa äro två, omröstningen att utfalla på samma sätt som om nämndemännen hade individuell rösträtt. Spörsmålet om individuell eller kollektiv rösträtt för nämndemännen — varom mera här nedan — har dock även för tremansnämndens del en mera underordnad betydelse; det hänför sig väsentligen till frågan huruvida, då rösterna äro lika fördelade på två meningar, ordföranden skall ha utslagsröst eller den lindrigaste meningen skall gälla. Det innebär därför ingen väsentlig ändring i förhållandet mellan det lagfarna elementet och lekmännen om antalet minskas från tre till två. Det för ett större antal nämndemän vanligen åberopade argumentet, att domstolen därigenom tillföres orts- och personkännedom har knappast någon betydelse i valet mellan två och tre. Utredningen vill för övrigt här understryka vad redan processkommissionen framhöll, att nämndens orts- och personkännedom icke spelar samma roll i en modern process, i vilken det i främsta rummet ankommer på parterna att förebringa fullständig utredning. Av de nu anförda skälen har utredningen stannat för att låta organisatoriska och ekonomiska skäl få fälla utslaget vid övervägande av den mindre nämndens sammansättning. Härvidlag är att beakta, att det särskilt i storstäderna är ett starkt intresse att hålla nere såväl antalet nämndemän som kostnaderna för nämnden. Utredningen föreslår därför en sammansättning med två nämndemän. Måhända kommer att invändas, att förslaget innebär ett återupplivande av den gamla formen för sammansättning av rådhusrätt med en lagfaren domare och två illitterata rådmän, en sammansättning som allmänt ansetts för svag för den moderna processen. Men jämförelsen är inte hållbar. Svagheten hos rådhusrätterna i de mindre städerna sammanhängde framförallt med att domaruppgifterna i de små rådhusrätterna icke voro tillräckligt många och växlande för att ge borgmästaren vidgad erfarenhet och ökade kunskaper i domarevärv.

Såsom nyss framhållits har frågan om individuell eller kollektiv rösträtt ingen större praktisk betydelse i en tvåmansnämnd. Endast då flera än två meningar föreligga till omröstning kommer utgången att bero av hur nämndens rösträtt i detta hänseende är utformad. Förekomsten av tre skiljaktiga meningar torde dock bli ovanlig i en domstol sammansatt av en lagfaren domare och två nämndemän. Särskilt i fråga om påföljdens bestämmande kan man räkna med att meningarna oftast jämkas samman. Spörsmålet om individuell eller kollektiv rösträtt bör lösas likformigt för häradsrättens och rådhusrättens nämnd. Det sammanhänger ock med frågan om underrätternas sammansättning i tvistemål och omröstningsreglerna i dessa mål. På grund härav föreslår utredningen, att i detta sammanhang ingen ändring vidtages i regeln om kollektiv rösträtt. De ändringar utredningen föreslår beträffande omröstningsreglerna i brottmål i 29 kap. RB betingas av att

rådhusrätt enligt utredningens förslag icke vidare kommer att ha juristkollegial sammansättning i brottmål.

Olika lösningar kunna tänkas vid fastställandet av tvåmansnämndens behörighet. Den allmänna kompetensen måste vara angiven i lag och detta bör ske på det sättet att kompetensen begränsas till brott, vilkas straffskala icke överstiger visst straffmått. Det rättssäkerhetsintresse som härmed tillgodoses får emellertid icke äventyras genom stela och tvingande regler. Även i mål om ansvar för lindriga brott kan domstolen ställas inför vanskliga avgöranden. Utgången av målet kan — utöver det straff som upptages i straffskalan — ha för den enskilde djupt ingripande verkningar; detta gäller särskilt då i målet kan ifrågakomma att döma till suspension eller avsättning. Bevisningen i målet kan ock vara särskilt omfattande och svårbedömbar. I sådana fall är det önskvärt, att domstolen får en starkare sammansättning än den som påkallas av brottets typiska svårhetsgrad sådan denna kommit till uttryck i straffskalan. Departementschefen framhöll 1954 i samband med förslaget om vidgad behörighet för ensamdomare, att även den omständigheten att målet i förväg väckt synnerlig uppmärksamhet i vissa fall kunde vara ett skäl att målet företoges inför fullsutten rätt. Utredningen anser, att för alla brottmål skall finnas möjlighet till handläggning med den mest kvalificerade sammansättningen och att reglerna om enklare sammansättning i enklare mål utformas som fakultativt medgivna undantag från huvudregeln. I överensstämmelse härmed föreslår utredningen, att behörighetsområdet för stor nämnd i rådhusrätt, vilket för närvarande är begränsat nedåt till brott för vilka högsta straff ej understiger två års straffarbete, utsträckes till att omfatta alla brottmål liksom fallet är i häradsrätt.

Det är förenat med betydande svårigheter att i lag eller annan författning ange vilka speciella omständigheter som skola föranleda målets hänskjutande till stor nämnd. Frågan huruvida avsättning eller suspension skall ådömas beror inom vida gränser på domstolens diskretionära prövning. En regel av innebörd att tvåmansnämnd ej finge handlägga mål om ansvar för brott, varå kunde följa avsättning eller suspension, skulle med hänsyn till strafflagen 25: 7 medföra att exempelvis mål om ansvar mot en radiopolis, som under tjänsteutövning åsidosatt någon trafikregel, måste hänskjutas till stor nämnd, även om påföljden uppenbart komme att stanna vid ett mindre bötesstraff. Ännu större svårigheter möta att i en lagregel ange, när bevisningen skall anses vara av den art att den kräver prövning av stor nämnd, eller när ett mål eljest på grund av särskilda förhållanden ej bör få handläggas med en enklare sammansättning. Utredningen anser, att det bör överlämnas åt domstolarna själva att härvidlag träffa avgörandet. Detta kan visserligen medföra att domförhetsreglerna tillämpas olika vid olika domstolar. Men olägenheterna härav få inte överdrivas. I de fall där kravet på starkare sammansättning gör sig särskilt gällande, såsom t. ex. om i målet förekommer anledning att döma till avsättning, torde domstolarna komma att tillgodose detta krav. Det kan även förväntas, att domstolarna skola beakta eventuella önskemål från parterna rörande sammansättningen. Det förtjä-

nar vidare framhållas, att också tillämpningen av nuvarande domförhetsregler i såväl brottmål som tvistemål lämna utrymme för diskretionär prövning från domstolarnas sida utan att olägenheter därav försports. Sålunda äro ensamdomare i rådhusrätt och häradsrätt med tremansnämnd formellt behöriga att pröva bötesbrottmål oavsett målens betydelse utöver bötesstraffet och utan hänsyn till bevisfrågornas art. Och i tvistemål har domstolen viss frihet att enligt bestämmelserna i RB 42: 20 andra stycket avgöra, huruvida målet skall hänskjutas till huvudförhandling eller avgöras av en domare i omedelbart samband med förberedelsen. Utredningen har icke heller funnit det vara en lämplig lösning att domstolarna — på sätt förutsattes i 1954 års proposition — i administrativ väg erinras om att de böra beakta, huruvida ett mål med hänsyn till särskilda föreliggande omständigheter skall handläggas i annan ordning än enligt de allmänna domförhetsreglerna.

Även vissa andra tredomarbrottmål än sådana, beträffande vilka det föreligger speciella förhållanden som nyss sagts, böra undantagas från tvåmansnämndens kompetens. Utredningen åsyftar mål rörande brott, för vilka straffskalan upptager straffarbete understigande två år som högsta straff; utan undantag torde i dessa fall straffmaximum utgöras av straffarbete i ett år. Straffskalor av denna typ äro icke vanliga. I strafflagen förekomma de endast i två fall, vid ringa misshandel i förening med resande av livsfarligt vapen (14: 15) och vid utsättande av foster i visst fall (14: 23). Inom specialstraffrätten torde ett års straffarbete vara maximum allenast vid följande brott: grov vårdslöshet i trafik (1 § andra stycket lagen om trafikbrott), smuggling i större omfattning eller yrkesmässigt av beväpnad gärningsman (1 § 2 mom. lagen om straff för olovlig varuinförsel), spritsmuggling i större omfattning eller yrkesmässigt (1 § 1 mom. tredje stycket lagen med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin) samt främjande av flykt från sinnessjukhus i visst fall (54 § sinnessjuklagen). Utredningen anser, att alla mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete, böra handläggas med stor nämnd. Det kan visserligen — särskilt med hänsyn till likheten i verkställighetsformerna för fängelse och straffarbete — förefalla oegentligt att i förevarande hänseende göra skillnad mellan dessa båda straffarter. Emellertid innebär straffarbete i en straffskala ett starkare ogillande från samhällets sida med avseende å brottet än vad fallet är, då straffskalan stannar vid fängelse. Till gränsen mellan fängelse och straffarbete har ock lagstiftningen i andra hänseenden knutit betydelsefulla rättsverkningar såsom t. ex. i fråga om användandet av tvångsmedel i brottmål (RB 24: 1, häktning, 27: 3, beslag å brev m. m.), beviljande av resning (RB 58: 3 andra punkten), åtals- och straffpreskription (strafflagen 5: 14 och 20) samt förvaring och internering (1 § tredje punkten och 4 § tredje punkten lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt). Ett särskilt skäl att från tvåmansnämndens kompetens undantaga brotten med ett års straffarbete som högsta straff är att enligt straffrättskommitténs förslag till brottsbalk (SOU 1953: 14 s. 87) och strafflagberedningens förslag till enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17 s. 46—48)

dessa brott — med undantag av de båda strafflagsbrotten, vilka helt omarbetats — skola bli belagda med ett högsta straff av två års fängelse eller samma högsta straff som för stöld, förskingring, bedrägeri, urkundsförfalskning m. fl. jämförelsevis svåra brott. De sistnämnda brotten böra uppenbart icke hänföras under tvåmansnämndens behörighet. Det skulle kunna uppfattas som ett bagatelliserande av allvarliga brott. Det behöver icke befaras, att överförande till stor nämnd av brotten med ett års straffarbete som högsta straff kommer att i någon avsevärd mån öka denna nämnds arbete. Enligt vad utredningen inhämtat dömdes under 1955 vid rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle till ansvar för grov vårdslöshet i trafik i sammanlagt 44 fall och för sådan olovlig varu- eller spritinförsel som här avses i sammanlagt 11 fall.

Såsom tredomarbrottmål handläggas mål om ansvar för försök eller förberedelse till sådana brott, för vilka högsta straff icke överstiger två års straffarbete. Straff för försök eller förberedelse till dessa brott skall nämligen enligt strafflagen 3: 1 och 2 sättas under vad som bort följa å den fullbordade gärningen. I följd härav faller exempelvis försök till stöld men däremot icke fullbordad stöld (straffskalan för fullbordad stöld: »straffarbete i högst två år») utanför den nuvarande nämndens behörighetsområde. Som en följd av utredningens förslag att undantaga alla straffarbetsbrott från tvåmansnämndens kompetens kommer i fortsättningen ett ökat antal försöks- och förberedelsebrott att höra under den stora nämnden. Med hänsyn till de ofta vanskliga bevisfrågor, som uppkomma vid prövningen huruvida straffbart försök föreligger eller visst förfarande är att anse som förberedelse till brott, är det lämpligt, att dessa brott i ökad utsträckning komma att handläggas med stor nämnd.

Med de undantag som nu gjorts torde återstoden av tredomarbrottmålen utan fara för rättssäkerheten kunna anförtros domare med tvåmansnämnd, givetvis alltjämt med den reservationen att målets speciella beskaffenhet kan kvalificera det för en starkare sammansättning. Lagtekniskt låter sig detta komma till uttryck genom att kompetensen anknytes till brott med fängelse, d. v. s. fängelse i två år, såsom högsta straff. Utredningen har övervägt att sätta behörigheten ännu lägre såsom vid fängelse i sex månader eller fängelse i ett år. Mot en sådan gränsdragning talar dock framför allt, att straffskalor med fängelse i högst sex månader eller högst ett år såsom högsta straff icke förekomma i strafflagens nyare delar (8—13 samt 19—27 kap.). Sattes gränsen vid något av dessa straffmått, skulle därför utanför tvåmansnämndens behörighet falla sådana brott som våldsamt motstånd (10: 4), snatteri (20: 2), egenmäktigt förfarande (20: 6), bedrägligt beteende (21: 2), oredligt förfarande (21: 7), undandräkt (22: 2), olovligt förfogande (22: 4), onykterhet i tjänsten (26: 14) m. fl. vanliga brott. Detta skulle inverka menligt på rådhusrätternas effektivitet.

Utredningen föreslår alltså, att rådhusrätt i mål om ansvar för brott, varå ej kan följa svårare straff än fängelse, må vara domför med två i nämnden. Det kan anmärkas att det i ett särskilt hänseende är en fördel med en dom-

förhetsregel, som ansluter sig till viss straffart. Vid sammanträffande av flera brott blir frågan om rättens behörighet att pröva med hänsyn till det gemensamma straff som kan komma i fråga enligt strafflagen 4: 2. Gemensamt straff får icke utmätas i svårare straffart än den som kan följa på något av brotten. Vid sammanträffande av flera brott med fängelse som högsta straff kommer därför konkurrenssituationen icke att inverka på frågan om tvåmansnämndens behörighet. Annorlunda skulle det ställa sig, om behörighetsgränsen ginge vid exempelvis ett års fängelse eller ett års straffarbete. Om ett brott, vars straffskala sträckte sig upp till dessa straffmått, sammanträffade med ett ringa bötesbrott finge målet som regel hänskjutas till stor nämnd. Ett sådant resultat kunde visserligen förebyggas genom särskilda för konkurrenssituationen tillämpliga regler, men det är en fördel med enkla och klara domförhetsregler och ur denna synpunkt äger fängelse som gräns företräde framför övriga här diskuterade förslag.

Vid ett eventuellt införande av enhetligt frihetsstraff jämlikt strafflagberedningens förslag får gränsen för tvåmansnämndens behörighet sättas vid visst tidsbestämt fängelsestraff. Genomföres den allmänna omarbetning av straffskalorna som föreslagits av strafflagberedningen och straffrättskommittén torde behörighetsgränsen böra sättas vid ett års fängelse. Då komma i det stora hela samma brott att höra under tvåmansnämndens kompetens som enligt det av utredningen nu förordade förslaget.

Någon tvekan kan icke råda om att tvåmansnämndens behörighet bör omfatta även enskilt anspråk i anledning av brottet. Sådan behörighet torde utan uttrycklig bestämmelse följa av reglerna i RB 22 kap. om kumulation av åtal och talan om enskilt anspråk. Nedlägges eller avvisas åtal eller förklaras målsäganden ha förlorat sin rätt att tala å brottet, skall rätten enligt 22: 6, om part yrkar det, förordna, att talan om det enskilda anspråket skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen; framställes ej sådant yrkande, skall talan i målet anses förfallen. Förordnande som nu sagts inverkar ej på rättens behörighet, även om sådan behörighet icke skulle ha förelegat, därest talan om enskilt anspråk från början väckts utan samband med åtalet.[1] Utredningen utgår från att vad nu sagts om rättens behörighet gäller även i fråga om domförheten och att rådhusrätt därför utan särskilt stadgande är behörig att — om så skulle befinnas lämpligt — med den för brottmål föreskrivna sammansättningen pröva det enskilda anspråket, även om åtalet nedlägges.

Med avseende å syn å stället utom huvudförhandling torde rådhusrätt i brottmål böra vara domför med en lagfaren domare och två nämndemän. Enligt RB 1: 5 andra stycket må vid sådan syn häradsrätt sammansättas med tre i nämnden.

Under förarbetena till rättegångsbalken gjordes på sina håll gällande, att i de största städerna saknades förutsättningar för ett mera omfattande lekmannadeltagande i rättsskipningen. Särskilt framhölls, att det skulle möta

[1] Jämför processlagberedningens motiv till RB 22: 5.

svårigheter att i dessa städer förvärva ett tillräckligt antal dugande och för den dömande verksamheten intresserade lekmän. Enligt RB 1: 12 skall i stad med rådhusrätt finnas nämndemän till det antal, som Konungen bestämmer. Detta antal växlar från nio i de minsta magistratsstäderna till 450 i Stockholm. De vägledande synpunkterna vid fastställande av antalet nämndemän äro, å ena sidan, att antalet bör vara så stort, att tjänstgöringen för varje nämndeman icke blir alltför betungande; å andra sidan får antalet icke höjas så att det leder till försvagande av nämndens ställning i det att nämndemansuppdraget förlorar i anseende och den enskilde nämndemannen kommer att sakna den insikt och erfarenhet i domarvärv, som endast kan vinnas genom en mera trägen tjänstgöring. Utredningens förslag om tvåmansnämnd för de nuvarande tredomarbrottmålen innebär ett avsevärt ökat ianspråktagande av lekmännen. Under år 1952 handlades vid rikets rådhusrätter sammanlagt 20 667 tredomarbrottmål mot 6 475 nämndmål.[1] Siffrorna nämnas här endast för att ge en allmän föreställning om förhållandet mellan dessa kategorier av mål. Uppenbart tillåta de inga närmare slutsatser rörande den ökade tjänstgöring för lekmännen som utredningens förslag kommer att medföra. En något säkrare utgångspunkt för sådana slutsatser erbjuder antalet rättegångsdagar som tagits i anspråk för de olika målen. Enligt vad utredningen inhämtat höllos under 1955 vid Stockholms rådhusrätts olika avdelningar sammanlagt 1 201 rättegångsdagar för tredomarbrottmål och 1 438 rättegångsdagar för nämndmål. För närvarande tjänstgör i Stockholm varje nämndeman i genomsnitt inemot 30 gånger om året. Med motsvarande tjänstgöring skulle det — om två nämndemän tjänstgjort under rättegångsdagarna för tredomarbrottmålen — ha behövts omkring 80 nämndemän utöver det nuvarande antalet eller sålunda en ökning med ungefär en sjättedel. Emellertid torde man få räkna med en väsentligt större ökning. Den lagfarna domarpersonalen kommer nämligen att medhinna flera rättegångsdagar än för närvarande. Tredomarbrottmålens överförande till handläggning med nämnd kommer sannolikt ock att medföra en något ökad handläggningstid per mål. Utredningen har därför ansett sig böra räkna med, att antalet nämndemän i Stockholm kan komma att höjas med omkring en tredjedel. I övriga magistratsstäder torde ökningen icke bli proportionellt större. Dessa beräkningar ge enligt utredningens mening vid handen, att den föreslagna reformen icke kommer att medföra ett ianspråktagande av lekmännen i sådan utsträckning att de ovannämnda för fastställande av antalet nämndemän i stad ledande grundsatserna icke alltjämt skola kunna vinna beaktande.

Särskilda domförhetsregler

Med avseende å rättens sammansättning i mål rörande brott av underårig gälla särskilda från rättegångsbalkens domförhetsregler avvikande bestämmelser utan att fördenskull rättegången i dessa mål är att hänföra till

[1] Siffrorna hämtade ur SOU 1953: 26 s. 157.

specialprocessens område. Utredningen har ansett, att dess förslag om ändrad lydelse av RB 1: 11 bör medföra ändring av dessa bestämmelser.

I ett flertal författningar utanför rättegångsbalken hänvisas beträffande rättens sammansättning vid behandling av olika slags mål och ärenden till vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Såvitt gäller rådhusrätt innebär detta uttryck, att rätten skall bestå av tre eller fyra lagfarna domare. Om, såsom utredningen nu föreslår, rådhusrätt kommer att vara helt olika sammansatt i tvistemål och i brottmål, kan berörda uttryck komma att vålla tvekan rörande vilken sammansättningsform som avses. Till förekommande härav har utredningen föreslagit ändringar i de författningar vilka — enligt vad utredningen kunnat finna — innehålla hänvisningar som nu sagts.[1] I vissa hithörande fall har utredningen ansett den juristkollegiala sammansättningen böra bibehållas och i dessa fall äro ändringarna av rent formell art. I andra fall åter — vilka alla angå rättens sammansättning i mål eller ärenden rörande straff eller annan påföljd för brott eller vilka eljest äga nära samband med straffprocessen — har utredningen ansett föjdriktigt att rådhusrätt sammansättes med nämnd i stället för med tre eller fyra lagfarna domare. I några av de sistnämnda fallen föreslår utredningen anlitande av tvåmansnämnd; riktpunkten härvidlag har varit, att tvåmansnämnd skall komma till användning, då häradsrätt i motsvarande fall sammansättes med tre i nämnden. Slutligen föreslår utredningen i ett fall ökad behörighet för ensamdomare såväl i häradsrätt som i rådhusrätt.

Utredningen övergår till en närmare redogörelse för de lagändringar utredningen enligt vad ovan anförts funnit påkallade.

Lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig

Föres i brottmål talan mot någon som ej fyllt tjuguett år, skall för närvarande enligt 3 § förevarande lag rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd, även om målet enligt rättegångsbalkens allmänna regler ej är av beskaffenhet att skola handläggas med nämnd. Sålunda skall nämnd medverka så snart i mål mot underårig förekommer anledning att döma till frihetsstraff eller förvaring eller att meddela villkorligt anstånd med straffs ådömande eller att överlämna åt barnavårdsnämnd eller skolstyrelse att vidtaga åtgärd för den underåriges omhändertagande för skyddsuppfostran. Ytterligare föreskriver lagen, 4 §, att för tjänstgöring i nämnden böra företrädesvis anlitas nämndemän med insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom.

Till grund för dessa bestämmelser ligger närmast förslag av processlagberedningen. Denna framhöll, att till stöd för en särskild sammansättning

[1] Enligt 12 § 1 p. RP skall i mål, vari stämning utfärdats eller rättegång eljest inletts före den 1 januari 1948, rådhusrätt, oaktat målet enligt rättegångsbalken skall handläggas med nämnd, i stället äga den sammansättning, som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling. Då detta stadgande icke längre lärer kunna vinna tillämpning, har utredningen icke föreslagit någon ändring i detsamma.

av domstolen i mål mot unga brottslingar brukade anföras, att domstolen borde besitta särskild sakkunskap med avseende å valet av reaktionsformer mot den tilltalade, att antalet domstolsledamöter icke borde vara större än att en nära kontakt med den tilltalade lätt komme till stånd samt att förfarandet såvitt möjligt befriades från prägeln av sensation. För ett fullständigt tillgodoseende av dessa önskemål skulle enligt beredningen erfordras, att brottmålen mot ungdom anförtroddes för ändamålet inrättade ungdomsdomstolar bestående av en lagfaren domare och blott några få i ungdomsvård särskilt erfarna meddomare; domstolens förhandlingar skulle dessutom vara undandragna offentligheten. Mot inrättande av dylika specialdomstolar anförde dock beredningen betänkligheter och förordade i stället den nuvarande lösningen inom den ordinära domstolsorganisationen. Enligt denna lösning har nämnden befunnits tillfyllest för att tillföra domstolarna erforderlig sakkunskap på området; det har överlämnats åt vederbörande valkorporation att tillse att insikt och erfarenhet i ungdomsvård bli företrädda i nämnden. Den avvikelsen från rättegångsbalkens allmänna domförhetsregler har dock måst företagas att medverkan av nämnd i rådhusrätt utsträckts till alla mål mot ungdom i vilka kan bli fråga att inskrida med annan påföljd än böter.

Enligt utredningens förslag kommer framdeles nämnd att medverka i alla brottmål i rådhusrätt med undantag för bagatellbrottmålen, från vilka i detta sammanhang kan bortses. Därmed förfaller behovet av en särskild regel om nämnds medverkan i mål mot ungdom. Frågan huruvida i annat hänseende föreligger behov av särskilda domförhetsregler vid brott av ungdom beror av huruvida det blir möjligt att i en tvåmansnämnd få den sakkunskap i ungdomsvård som är avsedd att tillföras domstolen genom nämnden. Härvidlag förmenar utredningen, att även en tvåmansnämnd i regel skall kunna sammansättas så att kravet på insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom ej behöver eftersättas. Jämväl enligt nuvarande ordning torde detta krav anses tillgodosett om i nämnden sitter någon med sakkunskap på området. Utredningen anser därför obehövligt med särskilda domförhetsregler för ifrågavarande mål. Utredningen föreslår således att 3 § upphäves. Däremot bör stadgandet i 4 § alltjämt bibehållas; den föreslagna ändringen i detta stadgande är av formell natur. Utredningen vill slutligen erinra, att hinder givetvis ej möter att ha stor nämnd även i lindrigare brottmål mot ungdom. Det kan i ett särskilt fall vara önskvärt att utnyttja all den insikt och erfarenhet i ungdomsvårdsfrågor, som må vara representerad i den stora nämnden.

Strafflagen

Om samtidigt förekomma till verkställighet två eller flera mot samma person riktade domar å fängelse eller straffarbete på viss tid, skall enligt strafflagen 4: 4 gemensamt straff bestämmas för hela den föreliggande brottsligheten. Beslut om sådan förening fattas efter allmän åklagares framställning av första domstol i något av de tidigare målen. I fråga om förfarandet

vid förening av straff gäller enligt förevarande paragrafs andra stycke, att den dömde skall få tillfälle att yttra sig och att han, om han så önskar, skall höras muntligen inför rätten. Hålles förhör betraktas detta icke som huvudförhandling; rättens avgörande sker genom beslut. Om domstolens sammansättning vid förhör med den dömde så ock eljest vid avgörande av fråga om förening av straff skall dock gälla vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Detta innebär, såsom tidigare framhållits, att i rådhusrätt tre eller fyra lagfarna domare skola sitta i rätten. Med avseende å förfarandet i övrigt skall enligt 19 § RP i tillämpliga delar gälla vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående brottmål.

Enligt utredningens mening tala övervägande skäl för att rätten i mål om förening av straff sammansättes enligt samma grunder som i de tidigare avgjorda målen. Införes nämnd som grundform för sammansättning av rådhusrätt i brottmål, bör därför nämnd medverka även vid förfarande som avser förening av straff. Utredningen föreslår därför den ändringen i strafflagen 4: 4 att om rättens sammansättning skall gälla vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om rättens domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Innebörden härav är att i rådhusrätt skall, liksom i häradsrätt, stor nämnd medverka. Det torde ej föreligga något praktiskt behov av särskilda regler om användande av liten nämnd i rådhusrätt för den händelse rätten i de tidigare målen haft sådan sammansättning.

Lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff

Om förfarandet i mål om förvandling av böter äro föreskrifter meddelade i 16 § av ifrågavarande lag. Parterna skola kallas till förhör inför rätten. Den bötfälldes utevaro utgör ej hinder för målets handläggande och avgörande. Rättens avgörande sker genom beslut. Med avseende å rättens sammansättning föreskriver paragrafen i andra stycket, att häradsrätt är domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Där det finnes lämpligt, bör dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning, som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling; häradsrätt är domför med tre i nämnden. I övrigt gäller rörande förfarandet i tillämpliga delar vad beträffande mål om allmänt åtal är stadgat.

När i rådhusrätt bötesförvandlingsmål icke upptagas av ensamdomare, torde rätten böra sammansättas med nämnd i stället för med tre eller fyra lagfarna domare. Liksom i häradsrätt bör dock liten nämnd vara tillfyllest.

Lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom

I förevarande lag finnas särskilda regler om rättens sammansättning vid behandling av ärenden rörande villkorligt dömda. Sålunda gäller enligt 9 § sista stycket om domförhet i ärende rörande överflyttning av tillsyn å övervakning eller om förordnande eller entledigande av övervakare vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Från denna regel om fullsutten sammansättning göres dock det undantaget

att rätten, om ärendet finnes ej lämpligen böra anstå till allmänt ting eller allmän rättegångsdag, må vara domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Till dessa regler förekommer hänvisning i 18 § sista stycket, som avser rättens sammansättning då det — utan samband med ny ansvarstalan — ifrågakommer att inskrida mot den villkorligt dömde med beslut om förverkande av anståndet eller om ändrade bestämmelser i övrigt med avseende å den villkorliga domen. I 18 § göres dock det förbehållet att om ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd eller anstånd finnes böra förklaras förverkat, ärendet ej må i något fall prövas och avgöras annat än av fullsutten rätt.

Enligt utredningens mening bör handläggning av ärenden enligt 9 § med hänsyn till dessa ärendens merendels enkla beskaffenhet som regel ankomma på ensamdomare. Den nuvarande domförhetsregeln för dessa ärenden tillkom i samband med processreformen. Dessförinnan gällde, att mellan rättens sammanträden utövades övervakningsdomstols befogenheter enligt paragrafen på landet av domaren och i stad med rådhusrätt av lagfaren ledamot av rätten. Vid tillkomsten av den nuvarande bestämmelsen anmärkte lagrådet, att det ej funnes skäl att kräva starkare sammansättning än ditintills. Departementschefen ansåg emellertid (prop. 1946 nr 329 s. 30), att rätten normalt borde vara fullsutten och framhöll till stöd härför att enligt samtidigt föreliggande förslag till lag om handläggning av domstolsärenden fullsutten rätt krävdes bland annat vid prövning av ärende om förordnande eller entledigande av god man eller annan för särskilt uppdrag. Med hänsyn till detta uttalande erinrar utredningen, att sistnämnda ärenden efter ändring 1954 i lagen om handläggning av domstolsärenden behandlas av fullsutten rätt endast då ärendet är tvistigt. I ärende enligt 9 § lagen om villkorlig dom kan stundom — exempelvis vid entledigande av övervakare mot dennes vilja — vara motiverat med en starkare sammansättning än ensamdomare. I sådana fall torde nämnd böra medverka, därvid liten nämnd torde vara tillfyllest.

Vad angår rättens sammansättning vid behandling av ärende som avses i 18 § föreslår utredningen ingen annan ändring i sak än att rådhusrätt vid fullsutten sammansättning skall bestå av lagfaren domare och nämnd i stället för som nu av tre eller fyra lagfarna domare.

Lagen den 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Enligt 1 § i förevarande lag har den som varit häktad, anhållen eller underkastad reseförbud men som sedan frikännes eller eljest genom åtals eller förundersöknings nedläggande ej blir dömd till ansvar på vissa villkor rätt till ersättning för det intrång i friheten som åsamkats honom. Bland omständigheter som kunna betaga vederbörande rätt till ersättning nämns i motiven att anledning till misstanke kvarstår. Rätt till ersättning har enligt 2 § i allmänhet även den som avtjänat frihetsstraff och som sedermera efter resning eller domvillobesvär blir frikänd eller får straffet nedsatt. Härvidlag

inverkar inte frågan om eventuellt kvarstående skuld. Ansökan om ersättning, vare sig enligt 1 eller 2 §, göres hos domstol och kan framställas antingen i samband med ansvarsfrågans avgörande eller anhängiggöras som ett särskilt ansökningsärende. I det förra fallet prövas den av rätten i den sammansättning, som gäller för domförhet i ansvarsmålet. I det senare fallet gäller enligt 6 § om rättens sammansättning vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling, d. v. s. såvitt gäller rådhusrätt att tre eller fyra lagfarna domare skola sitta i rätten. Från denna huvudregel göres dock det undantaget, att, om ansökan avser ersättning enligt 1 § och rätten tidigare handlagt mål om ansvarsfrågan, beträffande rättens sammansättning skall tillämpas vad med avseeende å den frågan är stadgat. Har t. ex. rådhusrätt med nämnd frikänt häktad från ansvar, skall nämnd ock medverka i ansökningsärende vid rådhusrätten rörande ersättning till den häktade. På grund av skuldfrågans betydelse vid ersättningsfrågans prövning har det nämligen ansetts riktigast att domstolen sammansättes efter enahanda grunder som i ansvarsmålet.

Med hänsyn till förevarande ersättningsfrågors nära samband med straffprocessen anser utredningen, att i ansökningsärende om ersättning samma domförhetsregler böra tillämpas som i brottmålsprocessen och att således nämnd alltid bör deltaga även i rådhusrätt. Särskilt då skuldfrågan inverkar på prövningen är det, oavsett önskemålet att rätten såvitt möjligt skall bestå av samma domare, värdefullt att lekmän deltaga i avgörandet. Utredningen föreslår därför, att rätten i ansökningsärende skall sammansättas enligt vad som gäller med avseende å rättens domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Såsom tidigare framhållits innebär detta, att stor nämnd skall medverka i rådhusrätt. Har i rådhusrätt ansvarsfrågan handlagts med tvåmansnämnd, bör dock i ett senare anhängiggjort ansökningsärende rörande ersättning enligt 1 § icke flera än två sitta i nämnden.

Lagen den 22 april 1949 med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål

I tryckfrihetsmål må vid målets beredande huvudförhandling hållas för behandling av fråga huruvida den tilltalade är ansvarig för skriften. Angående rättens sammansättning vid sådan förhandling eller vid huvudförhandling, som eljest utsättes ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling, hänvisar 2 § andra stycket förevarande lag till vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Med avseende å rättens sammansättning vid huvudförhandling inför jury innehåller 4 § första stycket en likalydande hänvisning.

De av utredningen föreslagna ändringarna i dessa paragrafer innebära endast ett förtydligande av vilken sammansättningsform som avses.

Militära rättegångslagen

Då klagan föres över befälhavares beslut i disciplinmål, skall för närvarande enligt 51 § andra stycket förevarande lag rätten vid målets prövning

vara sammansatt, häradsrätt med tre i nämnden och rådhusrätt enligt vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet för domförhet vid huvudförhandling.

Utredningen har ansett följdriktigt, att även i dessa mål om prövning av bestraffningsbeslut nämnd träder i stället för den juristkollegiala sammansättningen. Liksom häradsrätt bör rådhusrätt vara domför med liten nämnd. Till 51 § andra stycket förekommer hänvisning i 64 § första stycket andra punkten, som avser förfarandet och domförheten i mål om klagan över befälhavares beslut om ersättningsskyldighet. Även framdeles torde rätten vid klagan i ersättningsmål böra äga enahanda sammansättning som vid klagan i disciplinmål. Utredningen föreslår därför ingen ändring i 64 § till följd varav rådhusrätt även vid överprövning av beslut i ersättningsmål kommer att sammansättas med liten nämnd.

Sjölagen

Den föreslagna ändringen i 314 § 2 mom. sjölagen innebär endast ett förtydligande av den i lagrummet givna regeln om rådhusrätts sammansättning i mål angående klander av dispasch.

Sjömanslagen

Enligt 4 kap. sjömanslagen kan sjöman åläggas disciplinbot. Bestraffningsrätten utövas av disciplinnämnd bestående av fartygsbefälhavaren såsom ordförande samt två av denne för varje särskilt fall utsedda ledamöter. Är sjömannen missnöjd med disciplinnämndens beslut, äger han påkalla mönstringsförrättares prövning av beslutet. Denna prövning kan i sin tur enligt 68 § sjömanslagen av såväl befälhavaren som sjömannen underställas rådhusrätt för överprövning. Rådhusrätten skall vid frågans behandling ha den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling.

Den prövning som enligt vad nu anförts ankommer på rådhusrätt är av väsentligen samma art som den domstol enligt militära rättegångslagen har att företaga vid klagan över militär befälhavares beslut i disciplinmål. Den ändring utredningen föreslår i 68 § sjömanslagen överensstämmer ock med den föreslagna ändringen i militära rättegångslagen.

Lagen den 4 juni 1937 om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål

Enligt förevarande lag må Konungen i samband med landsrättsförläggning av stad förordna, att häradsrätten i orten skall äga upptaga sjörättsmål för vilka rådhusrätten skolat vara rätt domstol. Med sjörättsmål avses i denna lag bl. a. mål och ärenden, som skola bedömas efter sjömanslagen. Även vid häradsrätt kan därför förekomma mål om prövning av mönstringsförrättares beslut om disciplinbot. Jämlikt 2 § 1937 års lag skall vad i lag eller författning föreskrives om sjörättsmåls anhängiggörande och handläggning vid rådhusrätt äga motsvarande tillämpning då sådant mål upptages av härads-

rätt. Enligt nuvarande ordning skall därför mål enligt 68 § sjömanslagen, då det förekommer i häradsrätt, handläggas med den sammansättning som i allmänhet gäller för domförhet vid huvudförhandling, d. v. s. med stor nämnd. Utredningen föreslår ett tillägg till berörda 2 § av innebörd att häradsrätt skall vara domför med tremansnämnd. Därmed vinnes även för häradsrätts del en naturlig överensstämmelse med domförhetsregeln i 51 § andra stycket militära rättegångslagen.

Ikraftträdande

Det är angeläget, att den föreslagna ändringen i domförhetsreglerna träder i kraft snarast möjligt. Särskilt i de största rådhusrätterna föreligger behov av omedelbar höjning av effektiviteten. I vissa av dem finnas förslag till organisationsändringar utarbetade, vilka förslag vila i avbidan på förevarande betänkande och dettas vidare behandling. Emellertid är omställningen från kollegial domstolsform i brottmål till sammansättning med nämnd förenad med ett omfattande organisatoriskt och administrativt detaljarbete. Nya nämndemän måste väljas. Åtminstone vid de största rådhusrätterna har man ock att räkna med inrättande av nya sessionslokaler. För att möjliggöra ett fullt utnyttjande av rådhusrätternas ökade arbetskapacitet torde det på sina håll erfordras en viss förstärkning av åklagarkåren. Omställningen kräver vidare revision av stadgor och arbetsordningar för de särskilda rådhusrätterna. Utredningen har därför ansett sig icke kunna räkna med den nya ordningens ikraftträdande före den 1 januari 1958.

Med avseende å de nya domförhetsreglernas förhållande till äldre lag synes böra gälla, att reglerna skola tillämpas även i mål, vari rättegångsförfarande inletts före den 1 januari 1958. I ett hänseende krävs dock undantag härifrån. Om huvudförhandling inletts men icke avslutats före den 1 januari 1958, bör vid fortsatt eller ny huvudförhandling efter nämnda dag rätten sammansättas enligt äldre lag. Såvitt gäller fortsatt huvudförhandling följer detta redan av stadgandet i RB 30: 2 att i domen ej må deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Även vid ny huvudförhandling bör emellertid samma ordning gälla. Av praktisk betydelse härvidlag är särskilt att avbrott i tidigare huvudförhandling skett för sinnesundersökning. Det skulle vara olämpligt att vid ny huvudförhandling efter sådant avbrott låta nämnd deltaga i mål, som tidigare handlagts som tredomarbrottmål.

Bilaga

Till Konungen.

Den nya rättegångsbalken innebar avsevärda ändringar av tidigare gällande regler angående rådhusrätternas sammansättning. En viktig nyhet var, att i de grövre brottmålen rådhusrätt skulle bestå av en lagfaren ordförande och en nämnd om minst sju och högst nio nämndemän. I enklare bötesmål blev rådhusrätt domför med allenast en lagfaren domare. För en stor grupp brottmål, de s. k. tredomarbrottmålen, bibehölls emellertid den förut gällande ordningen, att rådhusrätt skulle bestå av ett kollegium. Detta skulle utgöras av tre lagfarna domare. I proposition till 1954 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t ändring av domförhetsreglerna, innebärande en utvidgning av ensamdomarens kompetensområde. Detta förslag vann dock icke riksdagens gillande. Den sedermera tillsatta stadsdomstolsutredningen har enligt direktiven att överväga, huruvida rådhusrätt för vissa brottmål kunde vara domför med en lagfaren domare och en mindre nämnd. Härigenom har frågan om rådhusrätternas sammansättning i brottmål kommit i ett nytt läge. En domstol av sist angiven beskaffenhet bör, utan att rättssäkerhetens krav åsidosättas, i stort sett kunna tilläggas samma kompetens som för närvarande tillkommer tremansdomstolen. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida icke, om en lämplig gränsdragning kan ske, ett stort antal av de brottmål, som nu avgöras av tre lagfarna domare, utan olägenhet skulle kunna avgöras av endast en lagfaren domare utan biträde av nämnd.

Beträffande Stockholms rådhusrätt aktualiseras en ändring av domförhetsreglerna av en mycket besvärande målbalans särskilt beträffande tredomarbrottmålen.

Antalet inkomna och avgjorda trafikbrottmål vid rådhusrätten under åren 1953—1955, första kvartalet samma år samt år 1956, balansen den 31 december åren 1953—1955 och den 1 april 1956 ävensom antalet avdelningar framgår av denna tabell.

Tabell I. (Trafikbrottmål)

Tid	Inkomna mål	Avgjorda mål	Oavgjorda mål	Antal avd.
1953	2 937	2 399	1 538	3
1954	3 337	2 953	1 911	4
1955	4 032	3 855	2 116	5
1 kv 53	736	617	1 108	3
1 kv 54	912	811	1 629	4
1 kv 55	1 127	1 034	1 994	5
1 kv 56	942	1 375	1 706	6

Antalet inkomna och avgjorda allmänna tredomarbrottmål under åren 1953—1955, första kvartalet samma år samt år 1956, balansen den 31 december åren 1953—1955 och den 1 april 1956 ävensom antalet avdelningar framgår av denna tabell.

Tabell II. (Allmänna Tredomarbrottmål)

Tid	Inkomna mål	Avgjorda mål	Oavgjorda mål	Antal avd.
1953	4 081	3 848	1 252[1]	3
1954	4 142	3 290	1 547[1]	2 1/3
1955	3 989	4 255	2 030	c:a 3 1/2
1 kv. 53	1 119	963	1 466	3
1 kv. 54	961	924	1 521	3
1 kv. 55	1 104	1 149	2 251	c:a 3 1/2
1 kv. 56	913	1 108	1 869	c:a 3 1/2

Såsom framgår av tabell I har organisationen för trafikbrottmål sedan den 1 januari 1953 fördubblats men endast en begränsad nedgång av balansen har kunnat åstadkommas. Skulle antalet inkommande trafikmål ånyo stiga, vilket väl är att antaga, komma de vidtagna åtgärderna att visa sig otillräckliga för att åstadkomma fortsatt minskning av balansen. Vad beträffar de allmänna tredomarbrottmålen är situationen den att ytterligare förstärkning är oundgänglig, för den händelse balansen skall kunna nedbringas.

Rådhusrätten finner det i hög grad angeläget att en sådan domstolsorganisation tillskapas att en ökande tillströmning av tredomarbrottmål kan effektivt bemästras och den besvärande balansen av dylika mål så snart som möjligt bringas ur världen. Förekomsten av dylik balans med åtföljande mycket långa väntetider i rådhusrätten — för närvarande för trafikbrottmål cirka fem månader och för allmänna tredomarbrottmål sex till sju månader — medför nämligen högst betydande olägenheter. Sålunda försvåras, särskilt vad beträffar trafikbrottmålen, domstolens möjlighet att träffa riktiga avgöranden, därför att bevisprövningen ofta blir osäker. Vidare förlorar straffet en stor del av sin brottsförebyggande verkan om det kommer alltför långt efter brottet. Den långa väntetiden slutligen mellan förundersökning och dom blir i många fall psykiskt mycket påfrestande för den misstänkte.

Därest större delen av de nuvarande tredomarbrottmålen finge avgöras av en domare med en mindre nämnd, skulle detta enligt rådhusrättens uppfattning medföra, att ett större antal tredomarbrottmål än för närvarande kunde avgöras utan ytterligare ökning av antalet lagfarna domare, förutsatt att ordföranden erhåller erforderlig sekreterarhjälp. Vidare skulle det bli mycket lättare än förut att vid tillfällig ökning av antalet inkommande mål förstärka organisationen.

Under hänvisning till vad sålunda upptagits får rådhusrätten härigenom i underdånighet hemställa att Eders Kungl. Maj:t måtte överväga att upptaga ifrågavarande behörighetsregler till omprövning utan att avvakta resultatet i övrigt av pågående utredning rörande stadsdomstolarna.

Stockholms rådhus den 12 maj 1956.

Underdånigst

På rådhusrättens vägnar:

Yngve Kristensson

Wilhelm von Schéele

---

[1] Rådhusrätten har hos stadsdomstolsutredningen anmält, att antalet oavgjorda allmänna tredomarbrottmål utgjorde vid 1953 års slut 1 547 och vid utgången av 1954 2 296 i stället för, såsom i skrivelsen upptagits, 1 252 respektive 1 547.

Statens offentliga utredningar 1956

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. [25]
Rådhusrätts sammansättning i brottmål. [28]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Städernas donationsjord. [7]
Kommunalförbund och indelningsändringar. [19]

Statens och kommunernas finansväsen.

Förenklad statsbidragsgivning. [8]
Tulltaxa. Förslag av 1952 års tulltaxekommitté. 1. Allmänna synpunkter. [14] 2. Detaljmotivering. [15] 3. Taxan. [16]
Vissa ändringar i nöjesbeskattningen m. m. [23]

Polis.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Åldringsvård. [1]
Statsägda aktiebolag i Sverige. [6]
Penningvärdeundersökningen. 3. Investeringsverksamhet och sparande. Balansproblem på lång och kort sikt [10]
Utredningen om kortare arbetstid. [20]. Bilagor [21]
Statsägda företag i utlandet. [24]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande med förslag till sjukhuslag m. m. [27]

Allmänt näringsväsen.

Frågan om fortsatt samarbete mellan staten och TGO i LKAB. [9]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Fiskhandeln i Sverige. [2]
Statens stöd åt växtförädlingen m. m. [4]
Fiskeområde. [17]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Atomenergien. [11]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [5]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Restaurering av Uppsala domkyrka. [3]
Bihang till kyrkohandboken. [12]
Konstbildning i Sverige. [13]
Seminarieorganisationen. 1. [18]
Alternativt aftonsångsritual. [22]
Byggnadsminnen. [26]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

1:50.